

DEBRECENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden közlemény a szerkesztőséghez Jókai-utca 8. sz. küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél iven.

Előfizetési ár: egysz. évre 12 korona, félévre 6 korona.

Hirdetések jutányos áron közöltetnek.

Egyes szám ára 30 fillér.

Az előfizetési és hirdetési pénzek

s a lap megrendelésére és szétküldésére vonatkozó összes megkeresések **Karai Sándor tanárhoz** (Rákóczy-utca 46. sz.) intézendők.

Az egyházi törvénykönyv külső rendje.

Az egyházi törvénykönyv külső rendje, tárgyi beosztása a törvény alkalmazása és hatása szempontjából másodlagos jelentőségű ugyan, mert valamint az alaki hiány nem rontja le a tartalmi jelentőséget, úgy az alaki correctság sem képezi a tartalmi hiány correctívumát; mégis a formában rejlő jelentőség, a könnyű kezelhetőség és áttekintés szempontja köteleességévé teszi a törvényhozásnak, hogy e tekintetben is lehető legjobbat alkotni törekedjék. De van még egy szempont, a mi e forma kivitelénél fokozott figyelmet igényel. A helyes tárgyi elrendezés egyik biztosíték arra nézve, hogy a jogintézmények leltárából semmi egyetemes fontosságú tárgy ki ne maradjon, mert a zürzavaros összealkotásnál még a legiskolázottabb figyelem is ki van téve a megfélekedezésnek.

A római kath. egyház, mint a mely az evangéliomi benső élet terétől a történelem folyamán letereltetve az intézményes alkotások és minél tökéletesebb jogi berendezkedés erejében kereste, a mit amott elvesztett, a helyes és finom jogi érzék egyházának méltán nevezhető; s mint ilyen nagy súlyt fektetett a törvényanyag minél helyesebb rendszerinti feldolgozására. A curialista egyházjogászok legkiválóbbjainak több évszázadon keresztül huzódó munkája szolgálta ezt a célt; s ha a róm. kath. egyház egyetemes jogforrása: a „corpus juris canonici“ a magasabb elvi szempontok szerint keresztülvitt elrendezés képét nem mutatja, annak oka az a merev tartózkodás, mely ezt az egyházat az alkotásokkal szemben jellemzi s az a szellem, mely ennek folytán megerősödvé dogmai jelentőséggel ruházta fel az egyszer érvényre jutott külsőségeket is. A jogászai munka ezért nem merte megbolygatni az elvi szempontok kezével a törvénytár alkatelemeit; a rend felett a

chronologia uralkodik, a mi a külső rend képét inkább históriaivá, mint pragmaticussá teszi. A kanoni törvénytár oeconomiajának ezt a fogyatékoságát a használat és áttekinthetőség szempontjából enyhítik s kipótolják a több rendbeli és jobbnál jobb tartalom-jegyzékek, melyek a törvénykönyv több kiadása mellett függelékkel megjelentek.

A mi egyházunkat sem a formához való merev ragaszkodás szelleme, sem a chronologiai szempont nem köti a törvénykönyv beosztásánál. Amazt az evangéliomi szellemi szabadság kizárja, amannak semmi értelme nem volna, tekintve azt a rövid és még így is felette fogyatékos multat, melyben egyházunk az egyetemes jogforrások alkotásának munkáját felvette.

Érvényben levő egyházi törvénykönyvünk külső rendje a magasabb elvek által vezetett criticát nem állja meg; a törvényanyag keresztülvitt beosztása, sem az elméleti, sem a gyakorlati kívánalmaknak nem felel meg. Kétségtelen, hogy a törvényalkotás nem adhatja magát feltétlenül alá a doctorinär szörszálhasogatás minden igényeinek, mert az eleven élet, a mi a jognak forrása is, célja is, a merev chablonok jármát szétrepeszt; de az is kétségtelen, hogy a tudománynak bizonyos kifejeződésű s általános érvényű szabályai mindenütt érvényesítendők, a hol a rendelkezések tömegben állítanak össze. A gyakorlati életnek szemben a törvény külső rendjével egyéb kívánalma nincs, mint a mit a könnyű kezelhetőség és eligazodás szempontjai szabnak meg. S ez a kívánalom egyházi törvénykönyvünkben kielégítve nincs; egyes rendelkezések szinte meglepetésszerűen állanak bizonyos címek alatt; szinte kíváncsnak más címlet alá s csodálatos módon vannak illetéktelen helyre kényszerítve.

Törvénykönyvünk a hármas beosztás elvét követi: I. Egyházalkotmány. II. Egyházi törvény-

kezés. III. Köznevelési és közoktatási szervezet. Egy tekintet erre a beosztásra feltüntetni annak hiányait. Igaz, hogy a mi az egyházalkotmány címe alatt foglaltatik, az az alkotmány kompetenciájához tartozik, de annak tartalmát nem meríti ki. Az egyházi hatalom különböző jogi funkciói: törvényhozás, közigazgatás és bírászkodás mind az alkotmány alkotó elemeit képezik; mert az olyan alkotmány, melyből a közigazgatás és bírászkodás elimináltatik nem felelne meg annak az autonomiusszabadságnak, mely egyházunknak történelmi és államtvény biztosította joga. A törvénykönyv nem is akarja ennek az ellenkezőjét vitatni, csak kellő érzék híján összezavarja a cirkulusokat. A közjog tudománya, mely az egyházjogot is a maga körébe vonja, már a római jog óta megalkotta az alkotmány fogalmát és pedig úgy, hogy az említett három funkciót az alkotmány tágabb fogalmába osztotta be, mint alkotó elemeket. A köznevelési és közoktatási szervezet, mint törvényünk 2. §-a szerint „a vallás szabad gyakorlatának jogával lényeges kapcsolatban álló intézmények“ foglalatára szintén az alkotmány kiegészítő részét képezi s mint ilyen szintén az egyházalkotmány címe alatt kér magának helyet.

S ha már a beosztás gerince hibás, az egyes tagokban is következetesen nagy zürzavar. A helyett azonban, hogy a destructiv téren a nemleges critica által az emberben rejlő ter-

mészetes rombolási vágyat szolgálják a kicsinységekig, sokkal többet használunk az ügynek, ha positivumck keresésére fordítjuk az erőt.

Mikor a törvényhozás a jogintézmények egész complexumát felölelő munkát végez, a tárgyi beosztás magasabb tudományos igényeinek sokkal inkább tehet eleget, mintha egyes jogintézményeket körvonaloz időben elosztva, mint a hogy teszi az állami törvényhozás; melynek munkája az egész anyagot tekintve nem is lehet kerekded s abba rendszert önteni a tudomány feladatául hagyja meg.

Tulhaladott álláspontnak véve azt, hogy az egyházjog a magánjoggal is rokonságot tart, az egész törvényanyagot úgy kell felfognunk, mint közjogi természetűt s így, a mi rendszert a közjogi tudomány anyagának feldolgozásában követ, azt kell az egyházi törvényanyag elrendezésénél, az új törvénykönyv összealkotásánál megvalósítani, azzal a különbséggel, a mit a magyar reformált egyház jogának természete önként von maga után.

Nézetem szerint az egyházi törvénykönyv beosztása a következőképp volna eszközölhető:

I. A törvény területi hatálya.

Itt világosan kifejezésre juttatandó, hogy a szoros értelemben vett Magyarországon kívül a törvény hatálya kiterjed „Horvát-Szlavon-Dalmátorszagokra.“ Dalmátia bevonása nem hihető,

TÁRCA.

ADATOK,

Méliusz Péter szülőföldjéről.

Közlő: Zoltai Lajos.

A dieső emlékü reformátornak, Méliusz Juhász Péternek valamint születési éve, úgy származási helye felett is sok vita folyt már az ő élete történetének írói között. Kétségtelenül biztos és igaz adatok hiánya miatt sem amarra, sem emerre nem lehetett még döntőleg rámutatni. Mert bár maga Méliusz írja, hogy ő *somogyi fiu, de Horhi*¹ máskor pedig *Somogyi Péter mester-nek*² ismét *Somogyi Péter pap, püspök-nek*³ nevezi magát: de nincs megállapodott nézet, nincs határozott tudat afelől, hol feküdt hát valójában minden magyar protestáns idők e kimagasló nagy alakjának a szülő faluja?

Fényes Elek Magyarországot ismertető érdemes munkájában⁴ a tolnamegyei Felső-Nyék helységéről szól-

¹ Postillak. Magyar Praedikatioe Debrecen 1563.

² Az egész keresztyén tudománynak röviden való summája. Német Ferencz tokaji kapitánynak ajálva. Debrecen 1562.

³ Egy 1561. Sz. Luczia nappján keit okmányban, melyet Révész Imre említ Méliusz felett tartott emlékbeszédében.

⁴ Magyarországnak mostani állapotja II. kiadás I. köt. 324. l.

ván a *közvélemény*-re hivatkozva írja ezt: „az ide tartozó *horhi* pusztán született Juhász Péter, első debreceni superintendens 1515 ben s így Horhi akkor falu volt, melynek némely maradványai s elhagyott pincéi most is szemlélhetők“.

Ellenben nagytudományu Révész Imre Szakácsi Csorba József orvos monografiája⁵ után Szigetvár szomszédságában helyezetteti Méliusz szülőfaluját, amelynek nevét ott *Horallya, Horhi* vagy *Orhya* nevü, erdősséggel borított pusztát tartja fenn. Hanem Révész Imre is megengedi hogy a Tolnavarmegyében fekvő Horhi nevü pusztán rengett Debrecen Kálvin Jánosának a bölcsője, föltéve t. i. ha valaha e hely is Somogyhoz tartozott.

E vitás kérdés tisztázását igénytelen hozzászólással talán előmozdíthatom én is, az ismeretlen közlegény.

Az egyháztörténelem szempontjából is sokkal inkább mint első tekintetre sejtethető, figyelemre méltó adatokat tartalmaznak a török uralom magyarországi pénzügyi közigazgatásának nagyfontosságú okmányai. „Magyarországi török kinestári defterek“ cím alatt tulnyomólag a Budavára visszavételénél szákmányolt, s azóta a bécsi császári könyvtárban őrzött török számviteli könyvek-ből az akadémia támogatásával dr. Velics Antal ültette

⁵ Somogyvármegye ismertetése Pest, 1857. 163. l. Csorba József is megjegyzi a „most Tolnamegyéhez csatolt, Hidvég melletti Horhi pusztáról, hogy „vannak, kik Méliusz születését itt keresik“.

hogy Ő Felsége által difficultáltatnék, hiszen az 1868. XXX. t.-c. 65. §-a a magyar koronának Dalmátiához való jogát, mint követelést világosan fenntartja. Kiterjed a „corpus separatumra“: Fiuméra is.

Itt lenne eldöntendő az erdélyi egyházkerület jogállásának kérdése is és pedig a teljes unio és egyöntetűség irányában. Nem vonható kétségbe az erdélyi egyházkerület hajlandósága a teljes unio iránt, ha a törvényhozást ez az elv vezérli, hogy a mi az erdélyi particularis jogalkotásból jó és életképes, azt egyetemessé emeli; a mit csak a százados különválás folytán kifejlődött sovinizmus tartogat, kiküszöböli.

II. Egyháztagság.

Hogyan szerezhető meg a magyar ev. ref. egyházhoz való tartozás? s hogyan veszthető el? Áttérés, kitérés, Egyházközségi illetőség megszerzése, megszűnése. Egyháztagsági jogok, köteleességek. Jogképesség. Választóság, választhatóság. Egyházi rendes és közalapi adózás.

III. Az államhatalom befolyása az egyházra.

Itt a királyi hatalom „iura urca sacrá“-i. Az államhatalom segélye. Az egyházi önállóság békekötési és törvényi biztosítékai.

III. Törvényhozás.

A) Szervezet.

B) Eljárás.

IV. Biráskodás.

A) Szervezet.

B) Eljárás.

V. Közigazgatás.

A) Egyházi közigazgatás.

a) Szervezet. Egyéni és testületi szervek.

b) Eljárás.

B) Iskolai igazgatás.

a) Szervezet. Egyéni és testületi szervek.

b) Eljárás.

Függelékül nem volna felesleges a cím szerint felsorolni mindazon állami törvényeket, melyek az egyházat mint egészet, lelkészeket, egyháztagokat érintik.

Ilyen beosztás nyújthatna nézetem szerint a törvénynek könnyű áttekinthetőséget, használhatóságot s a mellett az e címek tartalmát teljesen kimerítő törvényhozási munka azt eszközölné, hogy egyházunk jogéletének minden fontosabb nyilvánulása legalis rendezést és megszárdulást nyerne.

H.-Szoboszló, 1902. VI/3.

Dr. Baltasár Desső,
ev. ref. lelkész.

át magyarra ezeket.¹ A magyar hódoltságon működött mohamedán hatóságok házi kezelési iratai lévén, azon kívül hogy az ozman uralom katonai közigazgatási, törvénykezési kormányzásának, köz- és magánjogi, egyházi és iskolai viszonyainak közvetlen, legközvetlenebb, sok tekintetben egyetlen forrásául szolgálnak: felette gazdag anyagot kínálnak annak is, aki hazánkban a török uralom korabeli helyrajzi, gazdasági és népességi állapotát kutatja. Hogy egyebet ne említsek, a fejadó defterek nagy vidékek helységeinek, városainak összes, az ősi tüzhelynél maradt, a török elől el nem futott, behódolt lakossága teljes névsorait tartalmazzák, különösen a XVI. évszáz hatvanas, hetvenes és nyolcvanas éveiből valókat.

A hogy Debrecennek a török uralomhoz való viszonyához eme forrásokból is adatokat merítettem, támadt az az ötletem: hátha *Horhi* helysége nevét is megtelelem a Somogy és Tolnavármegyék területén szervezett szandsákok, livák, (katonai és polgári kormányzói kerületek) náhie (bíróági járások) fejadó deftereiben, ruszmanesében (hübér lajstromok) és jövedelmei kimutatásaiban! Talán *Horhi* felsorolt lakosai között Juhász, vagy Ihasz nevű család névre is rábukkanok!

Csakugyan a simontornyai szandsághoz csatolt

¹ Magyarországi török kincstári defterek. Kiadja a M. T. Akadémia történelmi bizottsága. Fordította dr. Lászlófalvi Velics Antal. Bevezetéssel ellátta és sajtó alá rendezte Kammerer Ernő. Budapest. I. köt. 1886. II. k. 1890.

ozorai nahie 971. évi (keresztény idősámítás szerint 1563.) fejadó defterében előfordul *Orhi* nevű helység, amely akkor 35 házával legnépesebb volt ezen bíróági járás mindössze 105 házat számlált kilenc faluja között.¹ Ezután is találkoztam még néhányszor az ozorai nahie falvainak kimutatásával. A járás beosztása, nem is nagy időről lévén szó, mindig ugyanaz; csak egyik másik község nevének magyarra fordításában mutatkozik kisebb nagyobb ingadozás és eltérés. Ám e jelenleg magyarozatául a defterek előszavának tudós írója megjegyzi, hogy általában véve is e török irások, de különösen a bennök előforduló *helynevek* olvasása igen nehéz, mert úgy vannak írva, hogy 4—5 féleképpen olvashatók; térképen pedig nem mindig kereshetők fel, mert török járta területen mindenütt nagy az olyan elpusztult helységek száma, melyeknek az emléke valamely határrész, pusztá, dülő elnevezésében is alig él ma már és mert néha egymástól messze fekvő falvak említetnek egymás mellett a defterekben.

Igy az 1572. évi fejadó defterben a fordító, a már elébb említett *Orhi* helyett *Ormene*-t² olvasott; ahol is a házak száma ekkor 37 volt. Az 1580. évi defterből pedig *Oreska*-nak³ (házak száma 47) és az 1582. valamint 1583/84. évből *Orhiba*-nak⁴ (házak

¹ Velics. Defterek I. köt. 178—179. l.

² Velics. Defterek II. köt. 438—452. l.

³ Velics. Defterek I. köt. 330. l.

⁴ Velics. Defterek I. köt. 339. és 346. l.

TANÜGY.

Két ösztöndíjról.

A tiszántuli ref. egyházkerület 1899. évi május hó 24—27. napjain tartott közgyűlésén 193. sz. végzésével a debreceni ref. főiskolában felállítandó philosophiai facultás céljaira begyűlt alapok évi jövedelméből két ösztöndíjat alapított a budapesti tudomány egyetemén tanuló két ref. tanárjelölt segélyezésére és ezt az intézkedést fentartani szándékozik mindaddig, míg a tervbe vett philosophiai facultás felállítható lesz.

Fenti intézkedés azon szomorú tapasztalatnak a hatása alatt történt, mely szerint több ref. gymnásium fenntartó testülete hiába hirdetett pályázatot rendes tanári tanszerekre: okleveles tanerőt nem kapott. Méginkább méltánylandó az a másik cél, mely az egyházkerületi közgyűlés tagjainak szeméi előtt lebegett, hogy tudniillik ezen segélyezendő ifjak református szellemű képzését az által is biztosítani óhajtották, hogy bizonyos theologiai szaktárgyaknak a budapesti ref. theologian való hallgatását rájuk nézve kötelezővé tették. Gondolom, hogy csak ez a két szempont vezethette az egyházkerületet.

Lássuk, hogy mit szól különösen az első évihez a közoktatási kormány statisztikája?

Fenti végzés hozásának évében, az 1898/99. iskolai év folyamán a két magyar egyetemen összesen 102 tanári oklevél állíttatott ki és ezek közül csak 11 adatott ki református tanárjelöltek számára. Hogy ennyi oklevél ref. intézeteink szükségletét nem fedezhette, arra nézve elég legyen csak azt felemlíteni, hogy még 1901-ben is, a mikor pedig már jóval kevesebb állásra hirdettek pályázatot református gymnásiumaink, összesen 24 rendes és 8 helyettes tanári állást kellett volna

betölteni. Ugyancsak az 1901. évben az állami középiskolákban összesen 27 rendes, r. katolikus iskolákban 8 rendes és egy helyettes, ág. ev. intézeteknél 12 rendes és két helyettes, községi iskolákban pedig 5 rendes tanári állás volt üresedésben, tehát összesen 87 állást kellett volna betölteni. Megjegyzendő azonban, hogy a fentemlített 102 oklevélben bizonyára befoglaltatnak a szerzetesrendek tanárjelöltjeinek oklevelei is, holott a szerzetesrendek intézeteiben 1901-ben betöltött állások számát nem ismerjük. Bátran állíthatjuk tehát hogy a 102 oklevél összes hazai középiskoláink abszolút szükségletét sem fedezte. Azonban már napnál világosabb, hogy a 1898/99-ben kiállított 11 ref. oklevél, református gymnásiumaink szükségleteinek még a felét sem fedezte, még kevésbé volt elég erre az 1899/900. iskolai évben kiállított 8 ref. oklevél.

Nem feledjük azonban, hogy a kik 1898/9-ben oklevelet szereztek, azok 1894/5-ben kezdték egyetemi tanulmányaikat. Már pedig 1894/5-ben a két egyetemen összesen csak 570 bölcsészethallgató volt és ezek közül csak 72 volt református vallású. De már 1896/7-ben az egyetemeken a bölcsészethallgatók száma meghaladta a 800-at, az emelkedés folytonosan tartott, úgy hogy 1898/99-ben 1072, 1899/900-ban pedig 1179 bölcsészethallgató volt egyetemünkön. Örvedetesen emelkedett a református tanárjelöltek száma is, a mennyiben 1899/900-ban 225-en voltak a két egyetemen. Vagyis 1894/5. és 1899/900 közt a bölcsészethallgatók száma megkétszereződött, a református vallású tanárjelöltek száma pedig megháromszorozódott.

A bölcsészethallgatók számának emelkedése pedig, úgy látszik, hogy folytonos, mert — bár hiteles adat nincsen birtokomban. de úgy tudom, hogy magán a budapesti egyetemen volt az 1901/2. iskolai évben közel 1200 bölcsészethallgató.

száma 43) fordította kétségtelenül ugyan azon helynek törökbetűkkel írott nevét. De már abban a kimutatásban, amely a székesfehérvári vár építésére és javítására felhasznált pénzkidadásokról, kézi napszámok és szepteres fuvarokról számol el, két ízben is *Orhi* néven említetik az Ozora melléki Horhi helysége, ahonnan Fejérvárnál 6 ember 114 napot szolgált, ismét 8 ember 24 kocsival lát fuvarozott.⁵ Nem szükséges tul mennünk az ozorai nahie határán, hogy hasonló ingadozásra példákat lehessünk. *Bozás*, *Buzás* és *Buza*; *Kilás* és *Göblás*; *G. . . . g. Gyügy* (*Kék*) és *Szék* ugyanazon helységeket jelentik.

Csodálkozhatunk-e ugyanazon helynévnek különbözőképen való olvasásán, mikor a deftereknek e hivatalos munkára külön képzett vezetői nem csak a magán és mással hangzókat illető diacritikus pontokat mellőzték az ő sajátlagos írás modorukkal, nem csak igen pangyolán és számtalan összevonással és rövidítéssel irtak; de több betűt és szótagot, főként a szavak végein, egyformán jelettek, egymással fel-fel cseréltek. Épen a fentebbi példákból is elötünik az a szabálynak tekinthető eljárás, hogy a *k* *g* és *gy* hangjainak kifejezésére a defterek szerzői egy betűt használtak, egyforma jegyűek a *h* és *cs*, valamint szabály volt az is, hogy a szó végén — *ikh* — *ics* — és *ka* egyenlően irattak.

Kerestem Somogy söt Baranya vármegyék terüle-

⁵ Velics. Defterek I. köt. 259. és 262. l.

tén is *Horhi* avagy hasonló hangzású névvel bíró másik helységet. De ilyent se a koppányi se a mohácsi szandságok 1563. 1565. évi részletes deftereiben nem találtam. Már pedig ezek a szandságok a mai Somogy és Baranya vármegye összes területét felölelték. Amához 1563. a koppányi, dombói, karádi, körösi, marcali és szalavári nahiek — Somogy északi része; emehez pedig másokon kívül a sz.-lőrinci, kaposvári, garas (görös) gáli, segesdi, komári (komáromi) és berzencei nahiek tartoztak. Nem fordul elő Horhi a Zrinyi Miklós leonidási halála, Szigetvár eleste után szervezett *szigetvári vilajet* kimerítő fejadó defterében se, amely 1571-ből maradt reánk. E vilajet Somogy délkeleti községeit, Baranya némely szomszédos területeit egyesítette ozman uralom alatt.¹

Mielőtt e positiv és negativ adatokból levonnók a következtetéseket, meg kell jegyeznem a következőket:

a) Nagy Szulejmannak se 1526-iki, se 1541-iki hadjárata, melyben pedig az ozman hadak rombolva, égetve gázolták keresztül a Duna jobb- és balparti virágzó népes vidékeit, nem pusztította még el az utba eső falvakat annyira, hogy egy nemzedék kihalása után azoknak már a nevek is feledésbe ment volna. Söt számtalan példa bizonyítja, hogy bár elsöpörte is egy-egy török áradat az elébb még néptartó helyeket, de ha csak 1—2 röghöz tapadt, vagy a futás után megint

¹ Velics. Defterek I. köt. 175—177. 181—189. 206—211. lapok.

Vessük össze fenti adatokat még a következő adatokkal.

Az 1894/5. iskolai évben kiállított összesen 69 középiskolai tanári oklevél, de már 1898/99-ben 102, 1899/900-ban pedig 95 állított ki, holott, mint már fentebb említettem, 1898/99-ben még csak az 1894/5 ben beiratkozottak szerezhettek oklevelet. Fenti adatokból minden nagyítás nélkül következtethetjük, hogy az 1899/900-tól számított ötödik iskolai év végén, tehát az 1903/4. isk. év végén az oklevelek száma meg fog kétszereződni, mert az 1894/5. és 1899/900. iskolai évek között a bölcsészethallgatók száma is megkétszereződött. Sőt bátran állíthatjuk, hogy az oklevelet szerzők száma kétszeresnél is nagyobb lesz, mert vége van már a tanárhiánynak, mely lehetővé tette, hogy évekig el lehetett éldegélni oklevél nélkül. Komoly jelekből lehet következtetni, hogy pár év múlva éppen nem lesz ritka eset az, hogy helyettes tanáraink egy része is oklevéllel bír.

Tegyük fel, hogy évenként állandóan annyi okleveles tanárra lesz szükség ref. intézeteinkben, mint a mennyi szükséges volt 1901-ben (Bár igen nagy valószínűség szerint a szükséglet kevesbedni fog, de a szükséglet emelkedése, ha csak új református gymnásiumok nem állíthatnak fel, kizártnak tekinthető). Kérdés tehát, hogy legalább is 24 oklevél ki fog-e állíthatni református tanárjelöltek számára?

Egyetlen év eredményéből ezt nem lehet megítélni. Vegyük fel tehát az utolsó, eddig ismert 3 év eredményét. Igaz, hogy, — mint fentebb láttuk, — 1899/900 ban csak 8 oklevél állíthatott ki ref. tanárjelölteknek, de ezzel szemben 1897/8-ban 19, 1898/9-ben 11 volt az oklevelek száma. Az utolsó 3 év alatt tehát összesen 38 oklevél állíthatott ki református vallásuk számára, ebből pedig egy évre átlag 13 esik.

Már pedig 1894/5-től 1899/900-ig a ref. tanár-

jelöltek száma 72-ről 225-re emelkedett, vagyis megháromszorozódott. Ebből nagy valószínűséggel lehet arra is következtetni, hogy a szerzendő oklevelek száma is háromszorta nagyobb, vagyis 39 lesz már az 1903/4. iskolai év végén.

Már pedig ennyi oklevél bőven fedezi ref. gymnasiumaink szükségletét.

A mi az egyházkerületi közgyűlést vezető ama nemes intentiót illeti, hogy a református szellemű tanárképzést, — ha kezdetleges módon is, — de már most megkezdje ezen két ösztöndíjjal: a szándék bármily nemes, nézetem szerint nagyon kevés eredménnyel jár. *Vajjon a budapesti egyetem szellemi légköre bizonyítja-e a segélyezettek református szellemét? Miudenütt van dicséretes kivétel. De olyan egyetemen, ahol a kereszt felfüggesztés tartja izgalomban az egyetemi hallgatóságnak senszátiókra különben is áhító lelket, olyan egyetemen, ahol a fekete sereg már nemcsak megkezdte akna munkáját, de sikeresen is küzd a felvilágosodás bajnokai ellen és hatalmas pártfogóik segélyével azokat erőszakkal elhallgattatni is képes, ilyen egyetemen nagyon nehéz jámbor óhajással biztosítani a segélyezettek református szellemét.*

Mert csak legyünk nyitak és őszinték! Azt hiszem, hogy az a néhány órai theologiai hallgatás a tanári vizsgálat különben is magas követelményeinek megfelelni törekvő fiatal emberre nézve nem oly fontos, hogy teljes szívvvel és lélekkel nekifeküdjék a theologiai tanulmányoknak, sőt (mindig hangsúlyozom, hogy tisztelet a kivételeknek) talán nyügnék és felesleges zaklatásnak is tartja azt a „rá erőszakolt“ hallgatást. Erős meggyőződésesem ugyanis, hogy a környezet hatása alól csak nagyon erős jellemű fiatal ember tudja magát emancipálni, már pedig azt a ref. tanárjelöltet csak

visszaköltözött család tengődött is valamely faluban, — ezt a defterdárók, nazirek és eminek mindig mint falut jelezték a török birodalom kataszteri iveiül szolgáló defterekben. Aligha csalódom tehát ha állítom, hogy az 1560—1580. közé eső időből származó defterek bizonyos behódolt területek mindazon falvainak nevét és pedig közokiratok hiteles crejével megőrizték, amelyek a mohácsi véres katasztrófa előtt ama bizonyos területeken fennállottak.

b) A török — amint ez az izlam beolvasztó hatásának gyöngeségéből következik — a hódoltságon fekvő városok, falvak magyar neveit nem változtatta meg. Még hivatalos okirataiban is igen kevés kivétellel (Usztolni Belgrad = Székesfehérvár; Pecsevi = Pécs) a régi, itten talált helyneveket használta.

c) Ellenben a hódolt területek közigazgatási és bírósági beosztásánál ritka esetben alkalmazkodott a legyőzött és bekebelezett ország régi politikai szervezetehez. Nem követte a hagyományos határokat. Legfelebb a természetes határokhoz igazodott. A simontornyai szandságot például, sőt még az ozorai nahiet is három vármegye községéből szervezte. A szolnoki szandsakban is a debreceni nahiehez Bihar, Szabolcs, Szatmár, a nagykallói nahiehez hasonlóképen ugyanezen vármegyék községei tartoztak, csaknem minden rendszeresség nélkül, úgy szólván ötletszerűen együvé csapva.

Mindezek után megállapíthatónak vélem, hogy a török uralom kezdetén ama szandsakok, illetőleg vármegyék területén, ahol Méliusz Péternek szülőföldjét

kereshetjük, csak egy Horhi nevű helység volt. Ez pedig a tolnamegyei Ozora szomszédságában feküdt.

Tehát ha eltekintünk attól a feltehető esettől, hogy Juhász (Ibász) Péter nagynevű püspökünknek Horhi (de Horhi) praedicatuma lehetett, vagyis családjának származási helyét jelölhette, — akkor az ő szülőföldjét egyedül és kizárólag a ma Tolnamegye tamasi járásához tartozó Fürged helysége Horhi nevű pusztáján kell keresnünk és találhatjuk meg. A Szigetvár mellett levő Horollya, Horhi vagy Orhya pedig vagy csak egy kisebb határrészt jelentett már a török időkben is, vagy pedig későbbi eredetű elnevezés.

Csorba Józseffel szemben bátran csatlakozhattunk Fényes Elekhez.

Az a világos körülmény hogy Méliusz Péter Somogyi Péternek, somogyi finak nevezi magát, amivel ő kétségtelenül származási helyének gyűjtő nevét jelöli meg, erőteljes bizonyíték a mi végkövetkeztetésünk ellen. Mert nem lehetetlen, sőt nagyon valószínűnek kell lenni, hogy Horhi falva hajdan közigazgatási tekintetben Somogyhoz tartozott, miután éppen Tolna és Somogyvármegyék határszélén a Kis-Koppány és Sió folyók között fekszik. Ezt körülményesebb utánajárással okmányilag is aligha nem igazolhatnánk, például az országos levéltárban s a nemzeti muzeumban őrzött somogyi és tolnamegyei XVI. év százbeli dicalis összeírásokból. Efficale átsatolásokra több példát is idézhetnék. De legyen elég a biharvármegyei Nagy-Bajomra hivatkoznom,

a hét néhány óráján, a theologiai tanterem küszöbein belől veszi körül hamisítatlan református szellem.

Ezeknek az elmondásával különösen két dologra akartam irányozni az illetékes körök figyelmét. Egyik az, hogy a magyar református egyháznak egyik legsürgősebb feladata, a református szellemű tanárképzés lehetővé tétele, vagyis a debreceni ref. philosophiai facultás felállítása.

Képzelnék el, hogy milyen óriási nyereség volna az, ha nemcsak református gymnasiumaink szükségletét fedezné a debreceni philosophiai facultás, hanem innen kerülne ki még az állami és községi jellegű tanárok egyik jelentékeny része is és hamisítatlan református szellemet vinne magával még ezen intézetekbe is.

A másik ok, a mely ezek elmondására indított az, hogy nézetem szerint a debreceni főiskola az egyetem céljaira tett alapítványok jövedelmének tekintélyes részét hasztalanul adja ki évente, mert hogy a segélyezettek jobban megfelelnek-e a ref. egyház által támasztott követelményeknek, mint azok a tanárjelöltek, a kik ilyen segélyben nem részesülnek, én nem merném nyugodtan állítani. Arra pedig már ninesen szükség, hogy a református egyház némelyeket kötelezzen arra, hogy ref. iskoláknál szolgáljanak. Ugyis református tanárjelöltek szivesebben mennek református iskolához és pedig két fontos okból. Egyik az, hogy nálunk, ha oklevele van, rögtön rendes tanárrá lesz. míg az államnál ez esetleg 3 év múlva történik, addig pedig helyettes tanárként szerepel. Másik ok, az a szintén köztudomású tény, hogy református intézeteinknél ez idő szerint legalább még mindég jobbak a fizetésbeli előlépési viszonyok.

Ne kösse le tehát a debreceni főiskola az egyetemi bölcsészeti facultás céljaira tett alapítványai jövedelmének egy részét arra a két ösztöndíjra, gyarapítsa

azzal inkább a bölcsészeti fakultás tőkét. Különben is valószínű, hogy nálam inkább hozzáértő emberek azt is könnyen bebizonyíthatják, hogy a debreceni egyetem céljaira tett alapítványok kamatainak ilyen célból való felhasználása össze sem egyeztethető az adományozók intencióival.

Ref. tanár.

Vallástanítás iskoláinkban.

V.

Ha akarjuk a célt, akarnunk kell az eszközöket is. Egy szellemi harcba, hol a fenmaradás a fejlődés feltételeihez van kötve, csak úgy mehetünk bele teljes jó reménységgel, ha kulturális háztartásunkban nemcsak hivatalos, de lelkes szolgálatra kötelezzük el a működő tényezőket s betudjuk abba illeszteni a modernebb élet követelte eszközöket is.

Az autonomikus kormányzat nem a maradiság jegyében született, mert hiszen akkor ez volna a világ legrosszabb rendszere; hanem olyan keret ez, melynek belterületén a haladás, a változott élet- és viszonyok követelménye mindég érvényesülhet, sőt maga a keret is tágulhat úgy, a mint azt a korszelleme és az emberi társadalmak művelődésének nagy feadata megköveteli.

A magyar református egyház ezt mindég érezte, tudta, és több rendbeli berendezkedésével nyilván bizonyította.

Talán csak most nem tudná a vezérfonalat megtalálni.

Eppen iskoláival jutna a tesped's lagymatag vizére?

Egyedül itt, honnan táplálkozott ereje és honnan fakad biztos jövője, csak itt feneklenék meg alkotó és rendezkedő képessége?

amely néhány más szomszédos községgel együtt 1459-ig Szabolcshoz, azután Békéshez, a XVI. század elejétől fogva pedig Biharhoz tartozott.¹

Sőt tovább megyek. A Szigetvárral szomszédos Horallya, Horhi vagy Orhya mellett erősségül Révész Imre azt hozta fel,² hogy az enyingi Török család, Méliusz pátronusa, Szigetvárnak is földes ura volt. Ámde ugyanilyen bizonyítékkal a tolnamegyei Horhi dicsőségét is támogathatjuk. Enying a hozátartozó nagy uradalommal, amelyet jó Török Bálint édes apja Török Imre acquirált volt.¹ Veszprémmegyének, Fejér, Tolna, Somogyvármegyék közé felszigetszerűen beékelődő délkeleti részén feküdt. És nincs kizárva, hogy Horhi ugyanezen uradalom egyik faluja volt. De mindenestre közel esett a reformáció eme hatalmas pártfogóinak ősi fészkehez.

Az enyingi Törököknek Ozora városában is volt birtokuk. Ugyanis több nahive területén 1547. elárverezett ingatlanokról Khalil bég vilajetemin és Teszdvids Kaszab budai vilajetbeli Szpáhi által felvett jegyzék szerint Török Bálintnak ozorán lévő malmát megvette Dervis bég 10.000 akcséért.² (60 akce egy jó magyar arany vagyis 2 frt. 15 pénzértékü.)

De ugyanezen számbavételnél mást is olvashatunk; olyant, ami igen nagy mértékben felébreszti

¹ Géresi K. Gróf Károlyi család levéltára III. köt. Bevezetés: A Bajoni családról.

² R. I. Emlékbeszéd Méliusz Péter felett. Figyelmező. 1873.

¹ Nagy István Magyarország n. mes családai.

² Velics. Török defterek. II. Kötet. 54 l.

az érdeklődésünket. Mert feljegyezve vagyon, hogy Simontornya városában 1547-ben Péter pap szülő kertjét is kőtyavetyére bocsátotta a behódoltató oszman hatalom. A török okirat azután ezt a nevezetes észrevételt fűzi hozzá: „A nevezet pap eltűnt; házat és kertjét az M. . . aga csapatába tartozó Hüszein beslü odabási (Zsoldos lovas szakaszvezető) tartotta meg 6000 akcséért; zsoldjából fizetendi, ha úgy akarja Allah. Ha már most Révész Imrével, Balogh Ferenczel, Révész Kálmánnal együtt elfogadjuk Méliusz születése idejéül az 1515. évet s megengedjük azt a feltevést is, hogy e nagy nevű reformátor, miként bajnok-társai, Erdősi János, Szegedi Kis István, hasonlóan férfi korában tanult külföldi egyetemeken, némi okunk van a Simontornyáról, vagy Simontornya vidékéről 1547-ben eltűnt Péter nevezetű papban a mi Méliuszunkat sejtteni; a ki már ekkor 32 éves férfiú volt. A 35—47¹ Családfőt számláló simontornyai gyülekezetet közel érte Enying befolyása; de nem feküdt messze Simontornya Tolna városától sem, az evangélium emez ősi világitó oszlopától, ahol a török urak még 1557-ben is 911 házat irtak össze¹ sehol más városban ennyit, ott a reformáció klasszikus földjén: Tolnában, Baranyában.

Adós vagyok még arra a kérdésre: Horhiban vagy a vidéken emlitenek-e Juhász (Ihász) nevű család

³ Ugyanott.

⁴ 1:63. és 1:72. török fejadó lajstromok Velicsnél.

¹ Velics. Defterek I. Köt. 102—106 l.

Ezt állítani vakmerőség volna!

A református iskoláknak külső berendezése és belső erkölcsi reformálása, tehát a nevelési elveknek karakterisztikus kidomborítása, — szerintem — egyik legfontosabb teendője a zsinatnak.

Ha ezt könnyedén vesszük, ha a mostani állapotokat mélyreható intézkedésekkel nem szánjuk, akkor a mai közfelfogás hova-tovább nagyobb erőre vergődven, lassanként szedi le népiskoláinkat az egyház tétől s nem is hosszú idő múlva elveszítjük teljesen az életet, a fentmaradást biztosító támaszunkat.

Ez állítás igazolására megdöbbenő adatokat szolgáltat az egyetemes tanügyi bizottság jelentése, midőn 1900. évről statisztikai kimutatást közölve a népiskolákról, kitűnik, hogy 1896-tól, tehát 4-5 év alatt összes népiskoláinknak, kevés híján 10%-ját adtuk át az államnak vagyis az akkor létező körülbelül 2300 iskolából 214 iskolát veszítettünk.

Megdöbbenő számok ezek s méltán gondolkozóba ejthetnek mindnyájunkat, mert hiszen ily arányu veszteség betartásával 50 év múlva egyetlen iskolája sem marad a reform. egyháznak.

És ennek — a szegénységen kívül — legfőbb oka az iskolák iránt tanúsított közöny, egy téves irányzattal felnevelkedett nemzedék gondolkozása, a lelkesedés és erős református közszellem hiánya, tehát azon lelki tényezők elkallódása mely éltetné, fentarthatná és fejlesztetni tudná drága intézményeinket.

Látjuk ezt és már ma be is valljuk, hogy iskoláinkban nem fordítottunk megfelelő gondot a belső református erő megerősítésére.

dot a deftererek? Sajnos, ennek a kutatására fordított idő kárba veszett. A le fordított defterek közül csakis az 1572. évi közli a simontornyai szandsák behódolt és összeirott lakosságának névsorát. Ebben pedig nem találtam Juhász nevűt. Bizonyosan elmenekült a Juhász család minden tagjával együtt a török elől erről a vidékről. Különben is ösmert nevű nemes familiák neve alig fordul elő a török fejadó defterekben. Nem azért, mintha az ozman kormányzati politikai is különbséget tett volna a keresztyén nemesi és jobbágyi osztályok között; mintha a nemesség kiváltságait és szabadságát tiszteletben tartotta volna. Hanem a nemes ember vagy töröktől még mentes vidéken levő birtokára huzódott, vagy ha egyebe nem maradt meg a pusztító dúlásokból, csak egy jó pengélyű szablya, felcsapott végbeli vitéznek. Am a földhöz ragadt szegény nyomorult jobbágyának kevésbé állott módjában, hogy idegen földön rakjon más tűzhelyet. De meg reá nézve az új helyzet alig különbözött a régítől. Neki mindegy volt: jobbágy vagy rája legyen a neve; magyar vagy török a földes ura.

Ellenben a horhi Juhászok birtokos nemesek voltak. Weszprémy István doktor írta meg Méliusz Péter-ről: natus ex nobili ac praclara familia.² Sőt Révész Imre szerint Paksi Mihály már 1573-ban, mindjárt Méliusz halála után ugyanezt mondotta.

* * *
Alkalomszerűnek véltem, hogy e nagy reformátor szülőföldjére borult sűrű ködben némi világosságot próbáljak gyújtani, — éppen most, a mikor porhüvelyének ugyancsak félig ösmert nyugvóhelyét készül felkutatni néhány lelkes hitsorsosa.

² Weszprémy J. Medicorum hungarorum Historia. Bécs 1778. I. 104-113.

Ezen belső erő ápolását, a református közérzés- és gondolkodás ápolását első sorban *vallásoktatásunk helyes irányu és bensőségtejjesebb kezelése által érhetjük el.*

Vallástani anyagjára, módszerére vonatkozólag ez előtt mintegy harmadfél évvel elmondottam véleményemet s azok részletes ismertetésével nem kívánok ismétlésekbe bocsátkozni, hiszen világos mindnyájunk előtt, hogy a mostani anyag, és itt nemcsak a tiszántuli egyh. kerület e nemü kiadványait, hanem a többiekét is összefoglalom, nem szolgálhat teljes alapul annak a vallás-erkölcsi-nevelési iránynak, mit magunk elé tűztünk, a melynek hivatása új életre kelteni, megizmosítani a szunnyadó református közszellemet, átgyúrni a sziveket és lelkeket a hagyományos hitbuzgóság, az intézményekhez való ragaszkodás amaz élesztőjével, mely építeni akar és képes is, és a melynek hatása, jellege láthatóvá váland a jövő nemzedék viselkedésében.

A vallástani anyagnak tehát tartalmaznia kell: az általános keresztyén — és a konfessionális hitigazságokat, — az erkölcsi törvényeket, az istenitisztelet módját s ennek külső megnyilatkozását, az imádságokat; de ezek mellett elejétől végig ott kell lenni és mindenkinél alkalommal kifejezésre jutni, hogy reformátusok vagyunk, miért vagyunk azok és mi ennek a tartalma, lényege?

Mert a magas szárnyalású keresztyén hitigazságok szemlélésébe elmélyedni, az általános emberi és keresztyéni erkölcsi köteleseket még talán bölcselési alapon is tárgyalgatni s e mellett tizedrendű vagy kicsinyes dolognak tartani a hozzánk és gondolkodás módunkhoz közeleső lényegnek minél gyakoribb felemlegetését, hogy t. i. mik vagyunk s miért vagyunk azok? bizony nem az egyháziasság és református erős közérzés megépítésére, hanem inkább annak elaltatására szolgálhat eszközül.

Református iskoláinkban az *értelmi és érzelmi* képzésnek egy színvonalon kell állani. Midőn értelmes, felvilágosult, egészséges gondolkozású embereket adunk a társadalomnak, egyuttal ügyeljünk arra és főgondunknak tartsuk, hogy a felvilágosult ember meleg szívvvel, vallásos kedélylyel, református érzületének teljes tudatával és erősségével kerüljön be az életküzdelem nagy forga-tagába.

Inkább legyen bizonyos fokig fanatikus, mint vallása iránt közönyös.*

Ily értelemben s ezen cél szolgálatára alkalmas anyag-gyűjtéssel készítsük el vallástani kézikönyveinket, addig pedig a meglevőket helyes módszerrel és megfelelő didaktikai kezeléssel igyekezzünk segédeszközül felhasználni.

Mert, a vallásoktatásnak helyes és a tárgy természetéhez alkalmazott *módja* a másik fontos eszköz arra nézve, hogy a kitűzött célt eredményesen elérjük.

Sok szó esett már egyszer-másszor arról, ha vajjon a vallástani anyag egyes csoportokba osztva folyó beszédben, bizonyos tantételes izü összefüggő pontokban, vagy pedig katechetikai alapon szerkesztessék-e meg a kézikönyvekben? . . . Azt hiszem azonban, hogy ma már a gondolkodó és gyakorlati tanítással foglalkozó emberek nagy része az utóbbi mód mellett foglalna állást.

Mert, bár az első irány célszerűsége mellett is lehet érveket felhozni, és talán magasabb eszthetikai

* Tökéletesen igaz!

szempontokból tekintve tetszetős színben lehet azt feltüntetni; mégis azt mondom, hogy az anyag felolgozásának csak a katechetikai mód felelhet meg legjobban.

Ez a mód alkalmazható a gyermek felfogási képességéhez.

Ez könnyíti meg a tanító munkáját, de egyszermind kényszeríti is őt arra hogy kifejtő kérdéseiről gondolkozzék, azokat el ne hanyagolja.

Ez röviden és érthetően, de nem a magoltatás lehetőségének kísértéseivel foglalhatja össze a tananyagot.

Ez a módszer keresetlen egyszerűséggel adja kezünkbe a tananyagot és a tanítót a tanulvatanítás okos és hasznos útjára kényszeríti.

Nem mondom én azt, hogy péld. a mostani anyagot is nem lehetne több-kevesebb eredménnyel s mindenesetre az adott keretben a célnak megfelelően felhasználni, mert hiszen ehhez csak jó vezérkönyv szükséges, a mit pedig a mi vallástani Vezérkönyvünkről jó lélekkel állithatunk; csak hogy egészen más a Vezérkönyv nyomán és utmutatása szerint kifejtő kérdésekkel világítani meg a kézikönyv anyagát és megint más a katechetikai alapon szerkesztett kézikönyvet összhangban tartani a szintén hasonló módszert nyújtó Vezérkönyvvel.

Ott keresni kell az utat és módot az összhang megteremtésére, itt pedig készen találjuk azt keresetlenül.

Már pedig az mindenkor nagy idővesztés, ha egy embernek, egy tárgyban és egy cél felé való törekvésben két uton kell elindulnia s ezt a kettőt mégis ügyes mesterkedéssel a célnál összehoznia.

De nemcsak idővesztés ez, mert a tananyag tartalma, hatása sokszor elvész az experimentáció folyama alatt, hányszor megsemmisül az a belső érték, mit különösen a vallástánításnál nagyra kell becslünk.

A tanító is ember, kiben a gyarlóság, gyengeség szintén uralomra törekszik s ezen gyarlóság egynemelyiket vagy arra ösztönzi, hogy elégedjek meg az ugysis terjedelmes tananyaggal, hiszen ez van előírva a tantervben; s ilyenkor aztán egyszerűen emlétet, magoltat; vagy pedig nem is képes a kézikönyv és Vezérkönyv között a kívánatos összhangot létrehozni, mely esetben ködös homályban marad ő maga és zavarosban hagyja növendékeit.

Mindkét esetben elvész a tartalom, a hatás, megsemmisül a belső érték.

Szükségünk van azért oly módszerrel készített kézikönyvre, melynek kezelésével még a gyengébb vagy gyarlóságnak engedő tanítók is kellő eredményt érhetnek el. *Ez pedig csak a katechetikai móddal szerkesztett könyv lehet.* Ilyen könyvre van szükségünk.

Hogy pedig az ilyen könyv a gyarlóknál a restség és kényelemszeretet párnájává ne válhassék; az iskola belső életének felügyeletét éberebbé, megfelelőbbé kell tenni. *Erre alkalmas a szakfelügyelet,* melyet bele lehet és be is kell illeszteni iskolai önkormányzatunk keretébe.

Egyébiránt a Vallástánításra vonatkozólag a ref. tanítók orsz. egyesületének 1898-ban tartott gyűlése javaslatot terjesztett a Méltós. Konvent elé, melynek tartalma most is a helyes megoldás kulcsa és a melyről még más alkalommal beszélhetünk.

Sinka Lajos.

Reform. hithűség és áldozatkészség.

— Válasz Veress Imre lelkész urnak „A konvent vegye kezébe az iskolák államoítását” című cikkére. Megjelent a lapok 18. számában. —

II.

Nézzük meg tehát „a kérdés eldöntésével figyelembe veendőket.”

Mindenekelőtt meg kell jegyezmem, hogy a tételek és állítások felállítás, föltevése sokszor oly kevéssé szabatos, hogy azok igen könnyen félreérthetők; ezen felül az író e tételekből legtöbbször semmit le nem von és semmit nem következtet, hanem a gondolkodót, a bírálót találgatásokra utalja; miért is a helyes felvilágosítást vagy feleletet azokra megadni többször igen nehéz.

Azt mondja a cikkíró lelkész ur, hogy „azon kérdésnél, hogy a hatalmasan és nagy erővel terjedő államosítással szemben melyik tanácsosabb: a felekezeti iskola melletti kitartásra buzdítani annak híveit vagy a feltételes államosítást ajánlani?” figyelembe kell venni, hogy:

a) „az államsegélyes felekezeti és feltételes állami iskola között sértő különbség vagy ellentét nincsen.” Mert az államsegélyes iskolánál érintetlen autonómikus jog — az egy tanítóválasztási jogon kívül — már nincs semmi; a feltételes — helyesebben: szerződéses — állami iskolákban pedig *örök időkre biztosítva van két oldalú szerződésben a tanító felekezeti jellege.*

Első nagy tévedés ez állításban az, hogy az államsegélyes felekezeti és szerződéses (tehát nem feltételes) állami iskola között nincsen *semmi különbség az autonómikus jogok tekintetében.*

Rendkívüli, — ég és föld — a különbség, mert az államsegélyes felekezeti iskolában a felekezet tanítóválasztási joga *teljesen érintetlen*, a választás egyenesen és kizárólag a felekezet joga, *sőt kötelessége.*

Az elbocsátás vagyis a fegyelmi jog szintén a felekezeté, melyet az felekezeti iskolaszéke által gyakorol. E tekintetben az 1893. XXVI. t.-c. 11. §. c) és d) pontja s 13. §-a minden kételyt kizár.

Hogy a megválasztott tanítót az államkormány erősíti meg s hogy a fegyelmi eljárást felülvizsgálja: az az állam főfelügyeleti jogából folyik. Azt végre sem engedheti meg az állam, hogy a segélyezett felekezet egy nem képesített vagy egy megbélyegzett, hazaelenes irányu tanítót állítson be segélyezett iskolájába, tisztán elnézésből vagy részrehajlásból, vagy nemzetiségi rosszakaratból, valamint azt sem nézheti el bűnrészesség vádjával, hogy egy tanítói és hazafiúi kötelességét minden tekintetben helyesen végző tanítót a felekezet rosszul értelmezett nemzetiségi vagy más kicsinyes és személyes okok miatt hazafiatlan elemekből alkotott felekezeti iskolaszéke segélyével, kifogástalanul betöltött állásából fegyelmileg kiüldözzön.

Az állam a segélyezett iskoláknál főfelügyeleti joga gyakorlása körül ez idő szerint tisztán a paedagogiai s a nemzeti irányu nevelés szempontjait tartja szem előtt s ily tekintetekből védi vagy bocsátatja el a tanítót a felekezet iskolaszéke által. De a felekezet választási és fegyelmi jogát még nem érinti.

Beismerem, hogy ilyen kisebb-mérvű beavatkozhatóság is súlyos veszteség a teljes autonomia tekintetében, de szükségből elfogadható, ha figyelembe vesszük, hogy ezzel szemben az állami iskoláknál *tehát a szerződéses állami iskoláknál is* ugy a kinevezési,

mint a fegyelmi jog gyakorlása *föltétlenül és függetlenül minden fokon* az államot, illetve a *vallásügyi minisztert illeti meg*.

Ennyit kívántam az államsegélyes felekezeti iskolák választási jogára megjegyezni.

Cikkiró lelkész ur azon állítása, hogy a felekezeti iskolákból szerződés mellett államivá átvedlett, mondjuk, szerződéses állami iskolákban *örök időre* biztosítva van a tanító felekezeti jellege, *általánosan és egyetemesen* nem felel meg a valóságnak.

Olyan kivételes szerződések köthetnek (?) bizonyos kivételes esetekben p. o. az egy tanítóval bíró olyan kis községben, hol tisztán ref. felekezet, s tisztán magyar nemzetiségű nép lakik, vagy a más felekezetűek oly elenyésző csekély számban vannak, s a viszonyok olyanok, hogy ott azokból gyülekezet jövőben sem alakulhat, de minden más esetben az ily szerződés lehetetlen. Lehetetlen azért, mert az a többi felekezetek vagy nemzetiségek jogsérelmével járna. Azért az állami szerződések III. vagy IV-dik pontja így van szerkesztve: „Ha pedig az iskolánál annak fejlődésével később több tanító is alkalmaztatnék: ezek *mindig a lakosság vallási viszonyai szerint nevezendők ki.*“

A ki tehát jóhiszeműleg állítja azt, hogy a tanító felekezeti jellege szerződésileg *örök időkre* mindenhol és minden körülmények között tehát *általában* biztosítható az államsegélyes iskolákban, az az államosítási ügyeket soha nem tanulta és nem figyelte; legjobb esetben talán csak azt az egy kivételes szerződést olvasta; a ki pedig tudva állítja: az rosszhiszeműleg jár el.

Azért én az egyházkerület minden egyes tagját ezennel nyilvánosan felhívom, hogy nevezzen meg egy ilyen szerződést, ha tud.

Az ilyen méltánytalan és jogtalan, azért jogilag lehetetlen szerződésekről, s azok következményéről nagy részletességgel irtam e lapok f. évi 6-dik számában, azokat tehát, a kik még most is kételkednének, kérem az ügy érdekében az ott felsoroltakat átolvasni, s ha tévest állítottam, azokat megcáfolni s ha ezt nem tehetik, legyen vége már egyszer az ilyen félrevezető nyilatkozatoknak.

A másik végzetes tévedése cikkiró lelkésznek azon semmivel nem igazolt állítása, hogy az államsegélyes felekezeti és felekezetiből államivá lett iskola között *a felekezeti érdeket sértő* semmi különbség vagy ellentét nincsen.

Ha egy lelkész ezeket a tévedés feltétlen kizárásával, tapasztalati tényeken alapuló teljes meggyőződésének nyilvánítja és erős, megdönthetetlen hitének hirdeti; ha e tannak lelkészeink és az egyház vezérlő férfiai között sokan vannak hívői és vallói; ha e váltásos betegség isteni kegyelem folytán jóra nem fordul: úgy a kétségbeesés fájdalmával minden jóstehetség nélkül kijelentem, hogy a magyar ref. egyház napjai megvannak számlálva. Ellenségei gunyolódva fogják hirdetni: ez az egyház is elmúlt, mint sok más tökéletlen secta. El kellett mulnia, mert nem volt örök életre teremtvé. Epedt a szabadság után, de az önállóság és függetlenség éltető lelkét megérteni nem tudta megvetette, megtagadta.

Szégnyenköböl jelt faragnak sirjára s a muló századok számára ráírják

„*Fuit.*“

Nem volna hát semmi olyan különbség az államsegélyes felekezeti és államivá lett felekezeti iskola kö-

zött, mely a felekezeti érdekre sérelmes lehetne most vagy jövőben?

Nem is számítva a tanító szabad választási jogát, az államsegélyes felekezeti iskola, az egyház független, önálló, szabad, senki másnak alá nem vetett rendelkezése alatt áll tan- és óra rendjével; a tudomány és tudományos szellem fejlődését előmozdító gondolkodás és érvelés szabadságával, a tudományok szabad mérlegelésével és hirdetésével; a szerzők (auctorok) szabad választásával; az iskola tetszés szerinti, legcélszerűbb felszerelésével, az iskolai könyvtár legfüggetlenebb, legszabaddabb-szellemű összeállításával, az egyház érdekeit hiven, igazán, lelkesen szolgáló, saját felekezetünkhöz tartozó, magyar-nyelvű és érzésű, tanult, nagyképeségű, nekünk tetsző *tanerők szabad választásával*; minden egyházban a tanítókra való *közvetlen, hatályos és eredményes felügyelettel és dispositióval, a református hitet, ref. szellemet, ref. miveltséget, egyház-haza- és szabadságszeretetet ápoló és fejlesztő törvények és intézmények szabad létesítésével.*

Mi egyéb ez, mint a törvényhozói kormányzói és birói hatalom teljessége a nevelés és oktatás terén?

Ezzel szemben az államivá lett iskolákban mind eme jogok teljessége az államot illeti. Ott az állam által meghatározott tudományok általa megállapított mennyiség és minőségében, általa megállapított szellemben s általa szerkesztett kézi könyvek alapján, általa meghatározott időtartamban s mindezek azon célzattal taníttatnak, s úgy adatnak elő, hogy az eredmény egyedül az ő célját szolgálja, tekintet nélkül a felekezetek speciális érdekeire.

Ott tehát a felekezet sem az igazgatásra, sem az irányításra be nem folyhat.

Ezen felül az állami iskolai tanítótestületre, még ha tisztán reform. tanítókból állana is az, elveszti az egyház az ő fegyelmi jogát s annak gyakorlását; s legyenek az egyháznak bármily fontos érdekei a tanítás és nevelés mikéntje, a tananyag mennyisége, minősége, szelleme, a tanítási idő tartama, az iskola belső rendtartásának megállapítása, a tanító személye, beállítása, áthelyezése, elbocsátása, a tanítótestület szellemének, erkölcsi életének, tudományos és erkölcsi felfogásának, szorgalmának, működése belterjességének emelése, irányítása, változtatása tekintetében, bármiként mellőztesenek vagy elhanyagoltassanak is ezek és más legéletbevágóbb érdekek, vagy éppen azok ellenére történjenek is az intézkedések: az egyházak és ezek működőszerei a presbyteriumok az iskolák vagy tanítók működését, bosszantó vagy káros viselkedését összetett kézzel, tehetetlenül nézik.

Mennyi jog, mennyi életerő, mennyi igazi hatalom abban a figyelemre sem méltatott csekélységben.

Arra nézve, hogy az államivá lett iskolák nem képesek felekezeti céljainkat megvalósítani s felekezetünkre nézve veszélyesek, mert ezen iskolák hatása folytán egyházaink idők folytán elvesztik tiszta kálvini jellegüket; továbbá, hogy a felekezeti iskolák elvesztésével idők folytán az egyházhoz való gyermeki ragaszkodás, hűség és szeretet meghidegül és kihül; s hogy az állami és más közös iskolák különösen veszélyeztetik a mi kisebb egyházaink jövő fentmaradását; s hogy a felekezetközi béke felbontására vezetnek: e lapok 8. számában a V. közleményben meggyőződésemet bőven kifejtettem; miért is azt az érdeklődők szives jóindulatába ajánlom.

A ki 6 és a 8. számokban elmondottak után is olyan tetteket állít, mint cikkiró, anélkül hogy állítását

bármivel is bizonyítaná s a nélkül, hogy az én ottani okadatolt állításaimat, nézetemet megeafolni csak meg is kísértené: annak eljárása jóhiszeműsége ellen teljesjoggal ébredhet gyanu a gondolkodó emberben, annál inkább, mert cikkirót együgyűséggel vádolni nem lehet. Ha azonban ezzel élni nem akarunk: az áll, annak kell állania, hogy hiba van ott a lélekben, t. i. hogy a kit szenvedélye elvakít; a ki önszeretete által engedi magát vezetetni: az mást meghaladni nem képes; akaratának és felfogásának makaesságán a tények és érvek megtörnek. Mindent elméletei és szenvedélyeinek világában ítélvén meg, a mi őt sérti: az téves; ami fölötté áll, a mit megeafolni nem tud: az már el van ítélve.

Meg vagyok én arról győződve, hogy az iskola nem az iskolafentartó jóakarától s igyekezetétől, hanem a tanító tudása, pedagógiai ismerete, szorgalma, kitartása, más szóval egyéni és erkölcsi értékétől függ. A tanító több joggal mondhatja el magáról: „az iskola én vagyok“ mint XIV. Lajos mondta magáról: „az állam én vagyok“ Jó tanító: jó iskola, rossz tanító: rossz iskola. Ez axióma.

Ebből természetesen következik, hogy az általmi és felekezeti iskolák között egyaránt vannak jók és rosszak.

De éppen azért mert az esély e részben egyenlő: a felekezeti iskola mellett kell maradnunk a most említett okokon kívül azért is, mert

1. az tulajdonunk, és a tulajdon szent és sérthetetlen, használati joga korlátlan;

2. mert az az általános nevelési nagy célon kívül a felekezeti specialis célokat is cultiválja.

(Folyt. köv.)

Padrah Sándor,

kir. közjegyző s egyházkerületi képviselő.

IRODALOM.

Bossuet művei magyar nyelven. Nisard „A francia irodalom története“ c. művében III. 207—8 ford. Szász K. Bossuetről azt mondja: „Meg kell állapodnunk előtte; gyönyörködnünk kell benne. Nincs nagyobb név a francia irodalom történetében s hogy egy Bossuet által gyakran használt kifejezéssel éljek; nincs szellem, melynek csuca magasabbra emelkednék. Bossuetnél a 17-ik században egy egy író sem juttatta teljesebb kifejezésre a két régiség egyesülését a modern szellemmel.“ Tudós és szónok egy személyben, kit bár tisztelői életében „az utolsó egyházatya“ disznévvel ékesítették fel s katolikus volt szívében lélekben: tanúsággal s igaz gyönyörűséggel olvashat a protestáns ember is. Ennek pedig a magyarázata az, hogy noha az újabb korban kevés emberben testesültek meg a katolikus vallás elvei oly teljesen, mint e csodálatos talentumokkal megáldott emberben, ő nem elégedett meg a pápai és zsinati dekrétumok és kánonok tanulmányozásával, vagy a scholastika theologia szörszálhasogató casuistica-jával, hanem igazi protestáns theologus módjára bele mélyedt a szentírás és az egyházi atyák megértésébe s ezek felett elmélkedve szerzte meg magának azt a kimeríthetetlen kincsés bányát, mely sohasem fogyatkozott meg, ha valamely állítását kellett bizonyítani. A szentírás mellett főleg Ágoston és Chry-

sostom valának az ő mesterei s még Aquinói Tamás is csak annyiban volt előtte tekintély, a mennyiben szerénte ez a mester nem más, mint Ágoston, — scholastikus módszerben előadva. Ágoston pedig a Pál tanítványa szellemi tekintetben. Ezekon kívül áttanulmányozta a pogány írókat is; ismerte Virgilt, Homéert s szónoki remekeiben, bár óvatosan, ezeket is szívesen használja fel. Ha mint szónokot akarjuk jellemezni, igazán véve, őt sem dogmatikusnak, sem morálistólónak nem mondhatjuk. A kettő együttvéve. Szerénte a hit és erkölcs elválaszthatatlan ikertestvérek s ez elvét csodálatos erővel és eloquentiával juttatja diadalra katedrai beszédeiben. E beszédek felett immár harmadfélszáz esztendő suhant át s az óta nemcsak az izlés, hanem a tudomány is új mezbe öltözött. Am a Bossuet ereje s rendkívüli sajátosságának varázsa olyan arányu, hogy bennünket ma is megragad, lebilinesel s tanúságokban gazdagít.

Ne mondja azt senki, hogy protestáns s éppen református embernek ez a katolikus mű kezébe nem való. Egyházi szónoklatunkban, — *hallás által*, — nagyon az Ige ereje s mint a napfény a növény-világra, olyan a szomjuhozó lélekre a szónok hatalma. S ha az a katolikus férfiú, ki e beszédet magyarra fordította, nem szégyenli bevallani, hogy egyházi szónoklatunkkal foglalkozva, Gyórit, Doost, Sziládyt sőt a zsidó Löwit is tanulmányozta: bizony nekünk sem válik sem kárunkra, sem kisebbségünkre, ha e rendkívüli egyéniség műveivel megismerkedünk s tőle igazaink megvédésében s a siker titkaira nézve tanulunk.

Ha saját dogmatikánkkal tisztában vagyunk s biztos elmeéllel tudjuk hasogatni az igazságot, akkor Bossuetot nemcsak hogy minden aggodalom nélkül vehetjük kezeinkbe, hanem éppen az ő példájából fogjuk belátni, hogy minden emberi erő semmi ahoz az erőhöz képest, mely az evangéliumban lüktet. Biztosan állithatjuk, hogy Bossuetnak szintugy, mint Bourdaloue-nak, Massillonnak vagy a magyar Pázmánynak csodás hatása éppen abból érthető meg, hogy ők voltak azok, kik a katolikus szónokok közül legtöbb figyelmet fordítottak az evangéliumra s ezt a világi tudományok fejtegetése közben is saját egyházuk érdekében érvényre tudták juttatni.

Bossuet beszédeinek szerkezetéről különben nem szólnunk. Csúpan csak annyit említünk meg, hogy inventioja itt is fenséges körbe emel fel bennünket. Még merész átmenetei is arra valók, hogy érzelmeinket foglalylal ejtsék s a hatalmas dialektika segítségével lebilineseljék nek.

A mű két kötetes. Címe az első kötetnek ez: „*Bossuet Egyházi beszédei*“ Fordította és bevezetéssel ellátta Acsay Ferencz a győri főgymn. igazgatója. Kiadta a pannonhalmi Szent-Benedek rend 1895. A második kötet címe: „*Bossuet Dicsőítő és Gyászbeszédei*“ ugyanazon fordítótól s ez a kötet már a fordító kiadása és tulajdona. Megjelent 1902. Mindkét kötet kapható *Kókai Lajos* bizományában Budapest Károly utca 1. sz. alatt. Az első kötet ára: 9 korona, a másodiké: 10 korona. E.

Egyházi beszédek. *Irtá Peti Lőrincz, bürüs-váradai ev. ref. lelkipásztor II. kötet. Ara 4 korona. Szerző tulajdona. Csurgón, nyomtatott Vágó Gyula könyvnyomdájában 1902.*

Nem nagyon régen ismertettük szerző e művének első kötetét, szíves dicséret és meleg elismerés hangján

szólván annak tartalmáról — és imé, már a második kötettel kell foglalkoznunk.

Ha van valaki magyar református egyházi írónk között, ki mintegy rohamlépéssel egyszerre jutott fel a kiválóság Parnassusára, ki mintegy egy csapással tudta meghódítani magának olvasó közönsége érdeklődését, szeretetét és bizalmát: ilyen a távoli Somogy Kis-Bürius-falvának érdemes lelkésze, Peti Lőrincz. Alig tudok rá esetet, hogy a magyar protestáns sajtó olyan egyértelműleg, szinte vetélkedve egymással dicsért, sőt magasztalt volna művet, mint nevezett lelkész „Egyházi beszédek” című művének első kötetét. S teljesen igazot, ha a második kötet elé érdeklődő szeretettel s egy kipróbált erejű emberbe vetett igaz bizalommal tekint már az olvasó közönség.

E második kötet egyházi beszédeit is teljesen azok a kiváló tulajdonságok jellemzik, melyeket az első kötetnél elmondottunk. Peti Lőrincz hatalmas mestere a nyelvnek, ki, mint ilyen, elsőrangú stylistáink közé tartozik. Tiszta, folyékony, egyszerűségökben megragadóan szép gondolatokkal gazdag az ő irálya. Rendkívül nagy mester egyházi beszédei címeinek, s ezekkel egybekötve azok főtételeinek, általában dispositiónak megállapításában. Hozzá hasonló erőt e téren nem ismerünk. Ezek mellett hamisítatlan evangéliumi szellem, a dolgokat a Krisztusba vetett hit szemüvegén át tekintő tiszta világnézet leng e beszédek minden során.

Nem is megyünk be tovább e kötet benső értékének ismertetésébe, csak tartalmi tekintetben, a könyvnek külső statisztikai adatait akarjuk felsorolni.

A nagyon szép nyomással díszesen kiállított, 234 lapra terjedő kötetben 31 egyházi beszéd foglalatik, és pedig: 4 adventi, 2 karácsonyi, 3 böjt-alkalmi, 1 virágvasárnapi, 1 nagypénteki, 2 husvéti, 1 áldozó-csőtörtöki, 2 pünkösti, 2 aratási, 1—1 aratás, illetőleg szüret utáni urvaosoraszta, 1 reformációi, 2 időszakos szüret utáni látogatáskor züllő egyházban, 1 csapásos időben, 6 közönséges: 31 egyházi beszéd.

Leírom végül mutatóban 4 adventi és 4 közönséges egyházi beszédének a címét és szövegét, hogy ez utóbbiakat egybevetvén az előbbiekkal, e szellemi erőmutatványból is következtethessenek olvasóink ez egyházi beszédek benső értékének teljességére. Adventiek: 1. A bűnös ember és a szent Isten, Ésaiás 53, 8. 9; 2. A szenvedő ember és a boszútálló Isten, Ésaiás 35, 5. 6; 3. A tévelygő ember és a kereső Isten, Ésaiás 42, 1. 3. 16; 4. Az erőtelen ember és a segítő Isten, Mikeás 5, 2. 4. 5. 8. Közönségesek: 1. Jézus a szegénység magasztán, Máté 8, 20; 2. Jézus szenved megvetetés miatt Ján. 5, 43; 3. Jézus szenved gyűlöltetés miatt Ján. 15, 25; 4. Jézus szenved hütlenség miatt, Ján. 13, 18.

Legyen elég a kötetről ennyit írnom.

Ajánlom azt lapunk olvasóinak, a magyar protestáns lelkészeknek s az ifjabb és leendő lelkészi generációknak is figyelmébe, mint olyan kötetet, melyet ha egyszer olvasni kezdenek, alig-alig tudják kezökből letenni, s ha egyszer végig tanulmányozták, úgy fogják érezni, hogy lelkök kincsei fényes új drágakövekkel szaporodtanak.

Csiky Lajos.

K Ü L F Ö L D.

Chicagói levél.

(Emlékezés Dr. De Witt Talmage; Roosevelt elnök beszéde az amerikai Biblia Terj. Társulat gyűlésén.)

Nemcsak Amerikának, hanem — legalább meggyőződésem szerint — az egész világnak is egyik legnagyobb szónoka, legnépszerűbb predikátora hunyt el De Witt Talmage személyében. Alig hiszem, hogy volna valaki akár a continens, akár az új világ egyházi szónokai között, ki az elért sikerek nagyságát illetőleg versenyre kelhetne Dr. Talmageal.

A két évvel ezelőtt elhunyt Moody evangélista volt az, ki Talmageot népszerűség dolgában megközelíthette, sőt némi tekintetben talán superálta is. De Moody hatása főképpen közvetlen környezetére terjedt ki. Moody kiadott beszédeivel sohasem tudott nagy hatást elérni. A mellett a Moody és a Talmage hallgatóságának intellectualis színvonala is erősen különböző volt. Moody mint u. n. „selfmade” ember, ki semmiféle iskolákat nem járt, systematikus theologiai ismeretekkel nem rendelkezett, egyszerű beszédmodorának mesterkéletlenségével, közvetlenségével hatott, míg Talmage mint képzett theologus magaslott ki korunk legnagyobb ismert egyházi szónokainak díszes sorából.

Mindakettő nagy volt a maga nemében, mind a kettő nagy szolgálatokat tett Krisztus egyházának, mind a kettő híven betöltötte, odaadó lelkiismeretességgel szolgálta az ügyet, melynek sikeres propagálására Isten től talentumukat nyertek, mindazonáltal a munka belső értékét tekintve, Dr. Talmage jelentősebb szolgálatokat tett az evangelizatio ügyének, mint akár Moody, akár talán száz más népszerű predikátor együtt véve. Talmage mindenkor mélyre vetette a hálót, nem pillanatnyi sikerek elérését, vagy éppen a népszerűség hajhászását tartotta lekipásztori működése ideáljának, hanem a szó legigazibb és legnemesebb értelmében vett területi munkásságot végzett korunk „műveltséggel, felvilágosodottsággal” dicsekvő hitetlenjei körében. Ugyanezt a munkát végezte Moody is — a népszerűség eltagadhatlan célzatosságával — a szegény és közép néposztály körében. Ezért említém fentebb is, hogy mind a két kiváló egyénnek megvolt a maga hivatottsága, s a maga terrenumán mindenik megbecsülhetlen szolgálatokat tett az evangelizatio ügyének nemcsak amerikai földön, hanem mindenütt hova hatásuk kiterjedt.

Hogy milyen nagyhatású predikátor volt az elhunyt Talmage, azt megérthetjük abból a tényből is, hogy ő az utóbbi évek folyamán a vasárnapi napilapok számaiban közzéadott beszédeinek jövedelmeiből élt kizárólagosan. 70 esztendőskorában hunyt el Apr. 14-én Washingtonban, az E. államok fővárosában. Azelőtt Brooklynban, egy külön az ő számára épített, 4000 hallgatót magába fogadni képes óriási templomban, az u. n. Tabernaculumban tartotta híres predikációit, mely alkalmak mindenikére zsufolásig megtelt a roppant méretű templom. Háromszor leégvén ez a templom, Talmage már belefáradt az újjáépítéssel járó izgalmakba, s az utóbbi időkben nem vállalt rendes lelkészi szolgálatot, hanem szerződést kötött három nagy amerikai napilappal, New-Yorkban, Washingtonban és San Franciskóban. Minden Vasárnapra irt egy kidolgozott, gyönyörű egyházi beszédet, melyet szóról-szóra megsürgönyözött mind a három napilapnak, úgy, hogy ezek mindenike egyugyanazon időben hozta Talmage beszéd-

jét. A három laptól tizenötezer dollár (37000 frt) jövedelem volt évente biztosítva Talmage részére.

Míg Brooklynban szolgált, gyülekezetétől 12000 dollár alapfizetés mellett 20,000 dollár évi jövedelem volt számára biztosítva. Bizonyára szokatlan nagy papi fizetés, mondhatja valaki. Pedig Amerikában számos hírneves lelkész van, ki még nagyobb jövedelmet élvez gyülekezte részéről.

Talmage vasárnap irodalmi napján megjelent prédikációját átlag 20 millió ember olvasta és élvezte Amerikában. Halálával lapok egész sorozata vesztette el fennmaradásának alapját. Holttestét New-Yorkba vitték, hol az elhunyt még életében nagyszerű családi sirbort készített, nyugvó helyét előre kijelölve magának két, korábban elhunyt felesége között!

Dr. Talmage neve, valamint egyházi beszédei is nem ismeretlenek magyar prédikációirodalmunkban. Mindszenti sajkákai, Kecskeméti F. békési lelkészek s mások nem egy remek beszédet ültettek át gördülékeny nyelvezettel irodalmunkba. S azok a beszédek nem ephemer becsüek. Mélyenjáró fejtegetései a keresztyén hitigazságoknak. Erőteljes nyelv zendül meg azokban mindenütt, bibliai zamat jellemzi azoknak minden sorát. Meggyőződésem szerint csakis így hirdette és éppen csakis ezért lehet az Evangélium Istennek hatalma minden hívőnek idvességére. Talmage szerencsésen tudta magában egyesíteni a theologus és a gyakorlati lelképásztor legkiválóbb tulajdonságait. Érdekes beszédek tartott a közhit szerint legszárzabbnak qualificált dogmatikai témákról is. Halálát méltán fájjalja nemcsak az amerikai keresztyénség, hanem a keresztyén hitet valló művelt népek, egész közössége is, kik őt — bár ha csak hírből is — ösmerték.

* * *

Az Amerikai Egyesült Államok elnökei kiváló valóságos egyének, buzgó, hithű keresztyének hírében állottak csaknem mindannyian. Olyan gyászos halállal kimúlt, volt elnökünk Mc. Kinley Vilmos halálos ágyán is kedves zsolttá énekelve vált meg e földi élettől. Utódja, mostani derék elnökünk, köztudomás szerint szintén erős kálvinista karakter. Rosevelt minden vasárnap ott van családjával a most még szerény méretű vashingtomi ref. angol templomban. Bizonyára az ő hatásának tulajdonítható az is, hogy a vashingtomi japán nagykövetség egyik atachéja most husvétkor templomunkban a ref. vallásra tért át. Hogy az élő, munkás keresztyén hitnek, buzgóságnak, vallásos meggyőződésnek milyen meleg érzése hatja át derék elnökünk szívét és vezeti annak minden érzését, tanubizonyossága annak az a szép beszéd is, melyet Rosevelt nemrég tartott az amerikai Bibliai Társulat 68. évi nagy gyűlésén, s mely beszéd szövege ma kezembe kerülve, meg nem állhatom, hogy azt magyar fordításban is ne közöljem.

„Midőn az önök szives meghívására megjelentem e gyűlésen — kezdé Rosevelt beszédjét — a legelső, a minék kifejezést kell adnom, az öröm érzése a felett, hogy a Biblia terjesztésének áldott munkájában forgolódo ilyen elszánt és lelkes egyének nagy táborát üdvözölhetem körültem ezen alkalommal. Nem habozom azonban kimondani azt sem, hogy ha sokan vagyunk is, meg sem vagyunk elegenden, kiknek hivatásunk is, kötelességünk is volna a nemes és szent ügy munkái közé állani. A christianizálás területe az, hol a legnagyobbak, hol kicsiny és nagy, gazdag és koldus, előkelő és szegény összetalálkozhatnak, együtt munkál-

kodhatnak, hol a maga tehetségeit szerényebb vagy tágabb körben, befolyása mértéke szerint üdvösségesen kiki érvényesítheti. A társulat elnöke Dr. Russel épp most elhangzott lelkes beszédéből indulok ki. Azt mondá ő többek között, hogy a biblia nemcsak arra vezet el bennünket hogy jó keresztyének, Istennek engedelmes gyermekei legyünk, hanem jó polgárokká, embertársainkat szerető, azok jogait tiszteletben tartó hazafiakká is nevel bennünket. A keresztyénség fentartása, ennek intézményeinek ápolása, erősítése, ennél fogva nemcsak kizárólagos vallási, hanem hazafi- erkölcsi kötelesség is.

Igen uraim, ezt tartom, ezt valloam én is. Önök tudják, hogy vannak olyan elemi, általános igazságok, melyek a legcsekélyebb bizonyításra sem szorulnak. S nemde különös dolog, hogy egyik és másik ilyen igazságot, éppen mert olyan, hogy — úgy mondjam — primitív igazság az, a gyakorlati életben sokszor elfeledjük érvényesíteni, diadalra juttatni. Minden gondolkodó ember, ki csak ad valamit az ő tudománya, okossága, ítélete józanságának reputációjára, beismerni kénytelen, hogy a Biblia az, mely tanításai által a legnemesebb, legtökéletesebb emberi, polgári jellemeket képes előállítani e földön. Egyedül ezen a határkörön, a Biblián belől képzelhetők el valódi műveltség, rendezett jogi, társadalmi, családi és állami viszonyok egyes emberek mint országok életében.

Nem mondom, hogy valósággal beállhatna az a megsiratni való szomorú eshetőség, de képzeljük el, hogy egy sivár korszellem az emberiség civilizációjának épületéből kiszakítaná az alapkövet, minden isteni és emberi törvények fundamentumát, a Bibliát, ugyan nem omolna-e egyszerre össze az a nagyszerű alkotmány, melynek konstruálásánál millió és millió nemes fő és nemes szív, az emberiség legjobbjai fáradoztak, mely az emberiség mai civilizációját képezi? Nem semmisülne-e meg minden fogalom, mely a mostani jogok, igazságok és törvények tiszteletét biztosítja? Minden, a miért egy nemesen érezni és gondolkodni tudó embernek élni szükséges és méltó, a mely ideálkért mi is mint keresztyének, mint honpolgárok küzdünk, a mi megnevesíti életünket, a mire büszkék vagyunk mint egyének s mint nemzet, a Szentírás tökéletes tanításaira van bazirozva. Ha öntudatlanul tesszük is a jót, a biblia szelleme vezérel bennünket nemes ambícióinkban, s lelkiismeretünk nyugalma a biztosíték, hogy életünk céljának betöltését a Szentírás magasztos tanainak teljesítésében találjuk fel egyedül.

Lincoln, a mi nagy türelmü, sok szomorúsággal meglátogatott, olyan bánatos életü, de haló poraiban is áldott emlékü dicső elnökünk Lincoln, a kit élte folyását tekintve bizvást nevezhetünk a 19. század nagy szenvedőjének, a ki oly becsületesen szolgált nemzetünk javát, hogy a haza oltárára életét is letette áldozatul, a nagy Lincoln minden műveltsége, tudománya, szívjósága a Biblia folytonos olvasásán, tanulmányozásán sarkallott. Jobban ismerte a bibliát, mint bármely más könyvet, maga mondta, hogy neki csak egy könyve van, mit soha meg nem un olvasni, s ez a Szentírás. De ő nemcsak ismerte, olvasta a Bibliát, hanem élete zsinórmértékének is a Szentírás tanításait tartotta. Bármit tett, előbb megnézte, mit tart, mit javall e felől az Ur könyve, s annak utasításai szerint határozott. Lincoln élete egy emberileg tökéletes keresztyén jellem volt, melynek vége csakis dicsőséggel való megkoronázthatás lehet. Mi amerikaiak büszkék vagyunk és méltán vagyunk büszkék jól berendezett, jól felszerelt, kitünő tanerőkkel ellátott alsó és felső

iskolai intézményeinkre, hol gyermekeink gondos testi és lelki nevelésben részesülnek. Műveljük iskoláinkban az elmét, hogy gyermekeinket jó honpolgárokká műveljük, a testet, hogy egészséges, munkához megedzett testszervezetű polgárokká képezzük. De mindez szerintem még nem elég garancia arra nézve, hogy gyermekeinkből *jó emberek* is váljanak. Művelnünk kell az ő sziveiket is, mert eldurvult szív nagyobb veszedelem az állami közösségre, mint ki nem művelt tej, vagy gyöngé testalkat. A három csak együttvéve alkotja a jó honpolgárt. Kivánatos dolog mindhárom különvéve is, de abszolút becse csak a 3-nak együttvéve van. Azért én részemről azt tartom, hogy az emberi boldogság, a társadalmi s egyéni jólét, az állami ideális állapot elérése utáni törekvéseinknél több hasznát vesszük a nemes érzelmekkel telített szívnek, mint a legmélyebb tudományossággal megtöltött elmének. Egyháznak és társadalomnak s nekünk egyéneknek is arra kell azért törekednünk, hogy a sziveket műveljük, hogy tanulmányoztassuk mindenkivel, ki a saját maga sorsával s az állam előmenetelével törődik, ezt a Szentkönyvet, mint minden igazságok carnatióját, ezt a könyvet, mely legjellegzetesebben könyvek könyvének nevezhető.

A Biblia legyen a mi nemzetünk magna chartája is. Kis gyermek voltam, midőn a bibliát áldott jó anyám ösztönzésére először kezembe vettem s elolvastam. Ma is mindenkor felüdit az gondjaim, bajaim közepette. Nekem ez a könyv egyedüli örömöm és vigaszom minden más egyebek felett. Engem ez tanított meg nemesen gondolkodni és érezni. Ha teljesen és értelmesen olvassuk a Bibliát, nem száraz, unalmas, hanem szívet, lelket gyönyörködtető olvasmánynak találjuk azt. Megmutatja nekünk minden helyzetben és minden körülmények között az egyedül helyes, jó és igaz utat. Megmutatja, hogy mit kell tennünk magunk, embertársaink, s a közjávára. Megmutatja, hogy mit köteleességünk tennünk az Urért, az ő országa eljöveteleért, dicsősége terjesztéseért. Legyenek önök mindnyájan szívélyesen köszöntve általam, kik e szent és áldott munka sikere érdekében odaadó lelkesedéssel fáradoznak!"

Chicago, Ills. 8504. Superior are.

Harsányi Sándor,
ev. ref. lelkész.

NEKROLOG.

VÁCZY SÁNDOR

1815—1902.

Felgyújtani az emlékezet világát, koszorút tenni az elhalt kedvesek sírhalmára, — az emberi szívnek szomorú, — kegyeletes érzeméne.

A kegyelet adóját akarom leróvni, midőn az alig-múltból vissza idézem képét azon derék férfinak, ki nek kihült hamvai felett már a temető rideg sirdombja hirdeti a mulandóság ama kérlelhetetlen törvényét, mely a jó szív dobbanását is egyszersmindkorra megállítja.

Folyó év ápril. 12-én az Ur szállójának egy hü munkása, a n.-szalontai ev. ref. egyházmegye tanítói testületének egy kiváló tagja, a n.-szalontai gyülekezet közkezdvésségű egyik tanítója Váczy Sándor hideg hamvai felett zendült meg a végtisztességtételre megjelent

nagy számú pályatársak s kegyeletes résztvevő közönség ajkairól a bus halotti zsoltosma.

Álljon itt munkás életének rövid rajza.

Váczy Sándor született S.-Patakon 1845-ben, tanult ugyanott. A 8. gymn. osztályból tanítóságra ment ki, oda vonzotta hajlama, szíve és lelke. Tanított az ungi egyházmegye több egyházaiban, 1892. óta 4 évig Vadászon, 6 évig Szalontán, mindenütt kitűnő sikerrel. 37 évig működött a legterhesebb pályán, melyre valódi hivatással lépett. Ha látta valaki azon határtalan gyermeki vonzalmat, melyet tanítványai iránta tanusítanak, s emellett a sikert mely lankadást nem ismerő tevékenységét koronázta lehetetlen volt csodálat s megindulás nélkül maradnia. Soha nem lankadó munkakedve, ernyedetlen szorgalma egyetlen célnak állott szolgálatában s ez a népnevelés!

Erős tesben erős lélek, folyvást tanult, olvasott, nem volt elég neki, hogy iskoláját mindig kitüntetéssel vezette, magán tanulókat készített gymnaziumi vagy polgári vizsgákra. Nemesak fiait tanította s taníttatta, hanem egyszerre 3 leányát készítette elő a 4. polgári osztály vizsgáinak sikeres letételére.

Munkabíró korában az erős testszervezetbe romboló kór fészkelte magát, s véget vetett áldásos életének.

Tettei nem szólnak világra, de kis körét mint ember, mint tanító, hazafi s családfő becsülettel betöltötte.

Méltán kesergik elhunytát bánatos özvegye Úhr Erzsébet urnő, kedves gyermekei, rokonai s pályatársai.

Temetése ápril. 12-én ment végbe; a szakadó eső dacára zsufolásig megtelt templomban nt. Széll Kálmán esperes ur mondott meghatározó rövid emlékbeszédet és imát, a sírnál Kis István szalontai tanító tartott búcsú beszédet.

Azután behantolódott a sír, s mi vissza tértünk bánatos kebellet oda, hol az ő helye mint családfő, mint tanító bizony mondom kipótolhatatlan lesz.

Most már búcsút veszünk tőled jobb hazába költözött kedves barátunk, sírod felett lengjen égi béke; rokonszenven arcodat, áldott jó emlékedet szívünkbe vessük! Isten veled a boldog a hitt viszontlásig! Igen! mert:

„Hiába tapsolsz rettenetes halál,
Kik érdemekkel nyertek jó emléket,
Kik nemcsak maguk hasznára éltek,
Büszke hatalmad alá nem esnek!”

Vadász, 1902. ápril. 17.

Hajdú Elek,
ev. ref. lelkész.

KÜLÖNFÉLÉK.

— **Lapunk szerkesztése a nyári szünidő tartama alatt.** A nyári szünidő alatt, — értvén július és augusztus hónapokat, lapunk felelős szerkesztője Debrecenben nem tartózkodván, helyette mint már több év óta, ugy ez idő alatt is *Rózsa Sándor* felavatott s több éven át gyakorló lelkész, jelenleg kollégiumi pénztárnok lesz lapunkért felelős. Midőn ezt tisztelt munkatársainknak s általában az érdeklődőknek tudomására hozzuk, egyszersmind kérünk a fent megnevezett 2 hó alatt minden a lap *szellemi* részére tartozó küldeményt és megkeresést egyenesen a helyettes szerkesztő címére (főiskolai pénztári hivatal) irányítani.

— **Hegedüs Sándor a dunántuli ev. ref. egyházkerület főgondnoka.** Folyó hó 13-án bontották fel a szavazatlapokat a dunántuli egyházkerületben s a főgondnoki állásra Hegedüs Sándorra 151 Gróf Tisza Istvánra 134 szavazat esett s ennél fogva 17 szótöbbséggel Tisza Kálmán helyére **Hegedüs Sándor** lett megválasztva. Fogadja az új főgondnok szives üdvözetünket. Lelkes és áldozatkész vezérünk volt ő nekünk eddig is s most midőn arra a legmagassabb pólcra lépett, melyet nálunk világi hívőtársunk elérhet, hisszük, nem fogja feledni, hogy ma nagyobb feladatok megoldása vár reá, mint elődeire valaha.

— **Magyar katolikus egyetem.** Az 1848-ik évi XIX. t.-e. I ső §-a a budapesti egyetemet egyenesen a közoktatási miniszter hatósága alá rendelvén, annak felekezeti jellege megszűnt. A katolikus klérus ugyan a főrendiházban elvi szempontból minden évben és következetesen megreklamálja ugyan egy idő óta ezt a letörölt katolikus jelleget, de mert arra még sem lehet komoly kilátása, hogy célt érjen, tehát már évekkel ezelőtt abban az irányban indított mozgalmat, hogy saját erején új magyar katolikus egyetemet teremtsen. Ily céllal keletkeztek a csanádi, váci, pécsi és kalocsai fejedelmi alapítványok. De ezek együttvéve sem tesznek ki annyit, mint az erdélyi Fogarassi-féle alapítvány. Lőnhárt püspök elődje ugyanis **Fogarassi Mihály** erdélyi róm. kath. püspök 1873-ban 100,000 forintot tett le egy Gyulafehérvárt létesítendő három fakultású egyetemre. Alapítólevelében kikötötte, hogy ezen összeget az erdélyi káptalan gyümölcsöztesse 33 évig és 33 év múlva, ha az alap, mások adományából is szaporodva, megfelelő összegre nőne és a körülmények egy katolikus egyetem felállítására kedvezők lesznek, alapítassék Gyulafehérvárt egy három karral bíró katolikus egyetem. Ez az alapítvány ma már szerencsés pénzügyi viszonyainál fogva kerek 2 millió korona. S most megindultak a tárgyalások, hogy felállítsassék-e tehát ez az egyetem vagy pedig mert 33 év múlva nem állítatott fel, az alapító végrendeletének egy másik pontja értelmében az egész összeg az alapítólevelében specifikált egyházmegyei alsóbb rendű célokra fordíttassék-e? Erről az alapítványról eddig a hazai katolikus hívek nem igen tudtak, de most egyszerre nyilvánosságra hozott s noha a kérdés felett még döntés nem történt, könnyű sejtetni, hogy igenis fel fog állíttatni az a magyar katolikus egyetem. Fel fog állíttatni, még pedig rövid időn belül. Bizonyos, hogy elébb, mint a debreceni; Hogy mit jelent ez reánk protestánsokra nézve, azt nem szükség nekünk bővebben fejtegetni. Ott a katolikusok között vannak gazdag alapítók; vajjon mi közöttünk nem fog akadni egy olyan Maecenás, kinek érbe öntendő s a kollégium előtt felállítandó szobra századokon át hirdesse, hogy nem halt még ki belőlünk sem az áldozatkészesség, mert ime e szobor tesz arról fényes tanúbizonyságot.

— **Ahol nem félnek a nagy egyházak külön gyülekezetekre való szétosztásától.** A kálvinismus ősi fészkeről *Genfről* van szó. A népszavazat kimondta, hogy az eddigi egységes nagy egyházat önálló külön egyházközségekre kell szétosztani. Most hát már azon tanácskoznak, hogy a felosztást mi módon foganatosítsák? A „Consistoire“ javaslata az, hogy 5 egyházközséget kell szervezni; 2-öt nevezetesen a Rhone jobb partján St. Gervais és Paquisban; 2-öt a bal parton St. Pierre és La Fusterie-Madleine részére; az 5-ik egy német gyülekezet lesz, a hova a város összes német ajku hívei fognak beosztani. A mint értesülve vagyunk,

minden valószínűség a mellett szól, hogy ezt a tervet az illetékes hatóság el fogja fogadni s azontul az intenzívebb lelkészi gondozás kérdése Genfre nézve meg lesz oldva. Látnivaló, hogy a genfiek aktiója éppen kapóra jön. A mi közel jövőben összeülendő Zsinatunknak is bele kell menni a városi nagy egyházak felosztásának kérdésébe s azoknak, kik majd a tárgyalásokba befolyhatnak, jó lesz a genfi példát emlékezetükben tartani.

— **Két új orgona.** Pünköszt ünnepe emlékezetes marad a t.-eszlári és t.-dadaei ev. ref. egyház életében, ugyanis mindkét virágzó egyházunk akkor avatta fel szépkivitelű, a mai kor igényeinek megfelelő új orgonáját. Nagyszerű, minden igaz ev. ref. vallású egyháztag lelket örömmel eltöltő jelenség, hogy a mai anyagi világban is a vallásos buzgóság mily eredményeket képes felmutatni. Fényes bizonyossága ennek a jelzett két orgona, melyek mindegyike a hívek áldozatkészégből készült A t.-eszlári ev. ref. egyház híveinek serege ünnep másodnapja délután zsufolásig megtöltötte tágas szép templomát a felavatás alkalmával, s új orgonája érces zengése mellett buzgó éneklésben adott hálát a mindenhatónak azon kegyelemért hogy megengedte érne a reánézve emlékezetes napot. A t.-dadaei ev. ref. egyház hívei pünköszt harmadnapján szintén nagy számmal gyültek össze reggeli istenitiszteletra, s kedvelt lelkipásztoruk buzgó imádsága után is nagy lelkiörömmel zengedezték örökszépségű egyházi énekeinket tömör hangú új orgonájuk kísérete mellett. Megjegyzendő hogy ez orgona, az újabb orgona építészeti technikája alapján készült. A pneumatikus csőrendszerű orgona hosszú időn keresztül hivatva lesz Isten dicsőségének emelésére. Mindkét orgona fennen hirdeti készítőjének Kerekgyártó Istvánnak dicséretét. Adja Isten, hogy a szép nemesért buzgó áldozatkészesség ne aludjék sőt folytonosan növekedjék ev. ref. egyházunk minden tagja lelkében. Így csak virágzani s erősbödni fog magyar Sionunk!

— **Fugyi község szerencsése.** A földmivélsügyi miniszter Fugyi községnek 175 kötetből álló népkönyvtárt ajándékozott. A község beltelkeinek templomának megvédelmezésére 12000 kor. segélyt utalt ki. A vízszabályozás és köztöltés munkálatait a nagyváradi székely XVI. ker. cultormérnöki hivatal vezeti. A telepítés céljaira megvásárolt 500 cat. hold föld államköltségen történő felparcellázására a földmivélsügyi miniszterium gazdasági műszaki telepítés szak mérnökét utasította, s a mérnök a napokban Fugyiba a parcellázásra leutazik. Dr. Darányi Ignác községünk, egyházunk iránt tanusított tettei dicséretre nem szorulnak. Isten éltesse a haza javára ad multos annos. Fugyi, 1902. jun. 14. Tisztelettel **Borsos István** ref. lelkész.

— **Sociálista szélhámosság.** „A magyarországi újjászervezett sociáldemokrata, mezei munkások, kiszázdák és ipari munkálkodó nép heti közlönye“ t. i. a „Szabad Szó“ junius 22-én (Ez a dátum állott rajta már junius 20-án.) megjelent számából olvassuk a következő levelet: „Tisztelt elvtársak! No még olyan becsületes érzelmű papra sem akadtam sokfelé jártomban, mint a . . . i. Ha ugyan belől is olyan, a milyennek kívülről mutatta magát. Ez avval tronfolt le, mikor összebonyolodtam véle szent eszménkről és más ilyen dolgokról, hogy ő nagyobb szociálista tudna lenni mint mi valamennyien, de hát ő neki még nem szabad erről az eszméről prédikálni, mert, a többi papok kitagadnak magok közül. Meg is ígerte, hogy nem prédikál a nép ellen, ha a szociálistust követi, mert ő maga is örül, hogy terjed a nép közt. Ugyanigy nyilatkozott a . . . i.

lelkész is, de kijelentette, hogy ő nem avatkozik ebbe a dologba, mert ők esküt tettek arra, hogy csak a Krisztus szolgálai maradnak. Különbben is ez a nép dolga, melybe pap nem szólhat bele. No bezzeg találtam aztán M. . . n. olyanra, a ki mint a vad oroszán jött nekem, mikor a szociáldemokrata szót kiejtettem s kergetett maga elől. De meg is fogadtam, nem nyugszom addig azért se, míg az ő juhait is ki nem ragadom a „rosz pástör“ karmai közül a mi szent eszménkre. B. . . n. örömmel fogadtak s megígérték, hogy szervezkednek. P. . . n. a baptisták közé keveredtem. Igen szelid jámbor emberek, jó fejős „juhai“ a papjuknak. Mondták, hogy minden jövedelmüknek tizedét a papjuknak adják, ha egy malacot, borjut eladnak 50 koronáért, vagy napszámba kerestek 1 koronát, vagy van 50 libájuk, mindennek tizede a papé. Még a házi nyulból is tizedet adnak neki. Előbb jót nevettem nekik, de azután elszomorodtam együgyűségökön. Kérdeztem tőlük: hát aztán, mikor elmentek az állam útjára dolgozni, megyen veletek segíteni. Azt mondták rá: hogy menne, szegény volna annak térdepelni az ut szélén és az utat egyengetni, mert már az — pap — ur. Ugy, — mondom, hát az nem szegény, hogy rajtatok élőködik, mint a — here? Kérdeztem tovább vajjon, ha beteg a gyerekük és nincs miből gyógyítani, ad-e orvosságra valót? Biz az nem ad egy fillért se — felelék. No lássátok atyámfiai, az volna ám a felebaráti szeretet, ha ő is segítene a bajotokban rajtatok. Aki ennyire a szegény ember zsirján élőködik, az alávalóbb még az állatnál is, mert az állat nem bántja a maga fajtáját. Szóval addig beszéltem nekik, hogy megmondják a papjuknak: inkább szociáldemokraták lesznek, mint ő kelme urasan éljen, míg ők szakadásig dolgoznak. Ilyen tapasztalatokat szereztem agitációs körutamban. Örömmel mondhatom, hogy a mi népünknek értelme mind fogékony szent eszménk iránt. Testvéri szeretettel M. M. Sándor. Ime ilyen helyzetbe is juthat nálunk sokszor a szegény falusi pap! Emlékszünk jól, hogy mint püspökladányi papot minket is socialista-vezér hírebe hoztak egykor azok a bizonyos körök, melyek sehogy sem látták jó szemmel, hogy a szegény és már kivándorolni kezdő nép érdekében agitációt indítottunk oly irányban, hogy ez a nép a 28,000 holdnyi vallásalapítványi, határunkon fekvő dominiumból méltányos feltételek alatt bérletet nyerjen. S vajjon mit tettünk, mikor a felőlünk rosszakaratulag terjesztett hír füleinkbe jutott? Jót kacagtunk rajta s cirkulusainkat a rágalmak által megzavarni nem engedték. Ezt ajánljuk szóbanforgó lelkésztársainknak is. Nincs józan eszű ember Magyarországon, ki az efféle ráfogásoknak felüljön s elhiggye azt, még ha socialista agitátor írja is, hogy református lelkész-zocialistává lett, *t. i. olyan értelemben, mint a hogy est a szót köszönségesen magyarássák!* Igenis van socialismus, nemes értelemben, mely a haza polgárainak helyzetén javítani akar a *Krisztus szellemében* s evangéliuma alapján. Így igenis, minden igaz keresztyén, tehát a református pap is socialista s kell is, hogy az legyen. De a mi ilyen értelemben vett socialismusunk és a fenti levél írójának a socialismusa között ég és föld a különbség s ha falra borsóhányás nem volna, tiltakoznánk minden olyan rágalom ellen, mely a mi rovásunkra és az együgyű nép félrevezetésére a fentihez hasonló mesékkel áll elő. Minthogy azonban vannak dolgok, melyek ellen még védekezni is lealázó, egyszerűen azt ajánljuk szóbanforgó lelkésztársainknak, hogy aludjanak a fentiekre egyet s térjenek napirendre felettük.

— **Személyi hír.** Főtiszt. és méltóságos Kiss Áron püspök ur Hajdu Zsigmond püspöki titkár kíséretében f. hó 22-én Máramaros-szigetre utazik a gymnasiumi érettségi vizsgán való elnökösködés céljából, honnan csak 28-ikára fog visszatérni. Távolléte alatt részt az egyházkerületi főjegyző, részint egyik egyházkerületi tanácsbíró fogja a hivatalban helyettesíteni. Vezérelje a gondviselés örökösére szeretett főpásztorunkat s hozza őt vissza szerencsésen ismét a távol vidékről.

— **Debrecen sz. kir. város záró számadásai 1901-ről.** Vettük a 191 nagy nyomtatott oldalra terjedő nagy szabású munkát, mely Debrecen sz. kir. város házi pénztárára vonatkozó 1901. évi záró számadását, vagyonteltárát, vagyommérlegét, anyag-, nyomda-, kövezetvám-, fürdő-, ménes-, téglagyári- és vágóhídi számadási mérlegeit foglalja magában. Annál a kapcsolatnál fogva, mely Debrecen sz. kir. város és főiskolánk valamint reformált egyházunk között folyvást fennáll, érdekesnek tartjuk e munkát néhány adatának megemlítését. A nemes város cselekvő állapotának 46.851.736 k. 87 f. szenvedő állásának 10.677.870 k. 86 f. az összege, és így a mai tiszta vagyontérték 36.173.866 k. 01 fillért tesz. Az 1901. évi vagyonszaporulat 1.467.641 k. 21 fillérre emelkedik. A számadás adataiból kivehető, hogy a város egyházi, iskolai s egyéb közművelődési intézményekre a színházon kívül 140.372 k. 63 fillért adott ki kész pénzben, a természetben szolgáltatott állandó illetményeken (tüzifa, lakás stb.) kívül. Ebből a ref. főiskolának, a helybeli református egyháznak elemi iskolai és felső-leányiskolai ref. szegényápolói céljaira 83.175 k. 66 f. jutott. A nagy gonddal egybeállított számadás Roncsik Lajos városi főszámvevő mesteri műve, mely a korábbi idők e nemű munkálatait messze felül haladja. A számadáshoz csatlakoznak az alapítványi pénztárak számadásai is. A 42 alapítványi pénztárnak közös tökekezelési rendszer alá vonása kérdésében most folytat tanulmányozást a városi főszámvevő, s e célból tüzetesen megismerkedett a tiszántúli ev. ref. egyházkerület és az ev. ref. collegium ily természetű pénztári kezelési rendszerével. A számadás kimerítő feldolgozásával s közrebocsátásával bő alkalom van adva az adózó közönségnek arra nézve, hogy megnyugtató képet alkosson magának a pénzügyek kezelésének menetéről. Kívánatos (s ezt sürgetjük is), hogy a helybeli reform. egyház, hol szintén nagy értékű köztulajdon áll kezelés alatt, kövesse a nemes város példáját s kezdje meg már egyszer valahára záró számadásainak valamint költségvetésének közrebocsátását, mely utóbbi tekintetben kisebb gyülekezet is jó példával jár már elől.

— **A tanítóképzőintézeti tanári állás pályázatának eredménye.** A ft. püspök urhoz junius 20-dik napjának déli 12 órájáig a következő pályázatok érkeztek be időrend szerint a nevezett állásra um.: 1. *Esztergályos Agoston* petrozsényi államilag segélyezett községi gymnasiumi tanár, képesítése a magyar és latinnyelvre van. 2. *Juhász Sándor* sz. leányfalvai lelkész, oklevele még nincs. 3. *Barcsa János* h.-nánási gymnasiumi tanár, tartalékos honvéddal, tanári oklevele van a latin, magyar és történelemből, gyorsírástól; hallgató volt a berlini egyetemen, hat rendbeli nyelvészeti, történelmi sat. műnek a szerzője, a gymnasiumi osztályokat a debreceni főiskolában végezte, melyről az érettségivel együtt színjeles bizonyítványokat mellékel. 4. *Gulyás János* tanár jelölt, egyéves önkéntes, alapvizsgálat és szakvizsgálatról mellékel értesítőket. 5. *Báthori Gábor* halasi gymnasium tanár,

képesítése a német és magyarnyelvből van; a theologiai kursusból 3 évet Debrecenben hallgatott, külföldi egyetemen járt. 6. *Koczog András* tanárjelölt, a magyar és történelmi szakra készül. 7. *Pátkai Imre* kunszentmiklósi gymn. tanár, a magyar és latinnyelvből van oklevele. A pályázat egészen sikerültnek mondható, s a választó küldöttség abban a kedvező helyzetben lesz, hogy kiváló tanerök közül választhatja meg az új tanárt.

— **Konventi jegyzőkönyv.** A Budapesten folyó évi április hó 29—május 1. napjain ülésezett ev. ref. egyetemes konvent jegyzőkönyve Sass Béla debreceni ref. theol. akad. tanár és konventi jegyző szerkesztésében, Debrecen sz. kir. város könyvnyomdájában, egy 292 lapnyi füzetben megjelent. E füzetet a konventi jegyző azon egyházi hatóságoknak, a melyeknek esetleg szükségök volna tén, addig is rendelkezésükre bocsátja, míg az illetékes püspöki hivatalok útján megkaphatják.

— **Halálozások:** A hajdunánási ev. ref. tanítótestület mely fájdalommal tudatja szeretett kartársuknak *Vigh Józsefnek* a hajdunánási ev. ref. tanítótestület érdemes elnökének, f. hó 13-án éjjeli 1/2 11 órakor váratlanul történt gyászos elhunytát. — A. B. F. R. A. Fájdalomtól lesújtva jelentjük, hogy máramaros-ugocsai ev. ref. egyházmegyénk egyik buzgó világi tanácsbírája *Erdő Imre* técsői ügyvéd ur f. hó 17-én reggeli fél 7 órakor életének 49-ik évében hirtelen elhunyt. Hült tetemei f. hó 19-én d. u. 3 órakor Técsőn helyezettek nyugalomra. Máramaros-Sziget, 1902. junius 17. A máramaros-ugocsai ev. ref. egyházmegye elnöksége.

— **A Magyar leszámítoló- és Pénzváltóbank,** ezen előzékenységeről általánosan ismert, előkelő fávárosi pénzügyintézet újabb jelzálogosztályt nyitott. Idevonatkozó hirdetése mai számunkban olvasható.

Tartalomjegyzék: Az egyházi törvénykönyv külső rendje. Dr. Baltazár Dezső. — Tárca: Adatok. Zoltai Lajos. — Tanügy: Két ösztöndíjról. Ref. tanár. — Vallásitanítás iskoláinkban. Sinka Lajos. — Reform. hithűség és áldozatkészség. Padrah Sándor. — Irodalom. — Külföld: Chicagói levél. Harsányi Sándor. — Nekrológ: Váczy Sándor. Hajdu Elek. — Különfélék.

Felelős szerkesztő: ERŐSS LAJOS.

Pályásat,

a felső szabolcsi e. megyében levő *lövői* lelkész-tanítói állásra.

Évi javadalom: 1. A hivektől s tökesegélyből 101 kor. 40 fill.

2. 22 köből gabona a hivektől 176 kor.

3. 26 kat. hold 1445 ööl föld 1600 öölönként 14 kort. számítva de ebből adóra levonva 65 kor = 311 kor.

4. Stóla mintegy 50 kor.

5. Kongrua 1300 koronáig 718 kor. 64 fill.

A törvények értelmében felszerelt pályázati kérvények f. évi július 15-ig Görömbei Péter ev. ref. espereshez Nagy Kállóba, postahely, Szabolcs megye küldendők. Az állomás f. évi Szeptember 1-én elfoglalandó.

Debrecen, 1902. junius 14.

Kiss Áron,
püspök

NEUMANN M.

cs. és kir. udvari szállító

Debreczen, Főtér, a magy. kir. postával szemben.

Áruházában levő mindennemű öltönyök, színre, minőségre és olcsóságra nézve első helyen állanak.

Kizárólag csak a tulajdonát képező eredeti modelljei szerint készült fiu- és gyermek ruhák vannak raktáron.

Minden darab saját műhelyében, személyes felügyelete alatt készül.

Az ország minden nagyobb városaiban hatalmas fiók-telepek.

Alapított 1845-ben.